

ЗМІСТ

Урок 1. Вступ. Що і як вивчає історія середніх віків. Середньовічна Україна	3
ТЕМА 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСІ	
Урок 2. Східні слов'яни та їхні сусіди	5
Урок 3. Витоки Київської Русі. Перші правителі	7
Урок 4. Київська Русь за часів правління княгині Ольги та князя Святослава	9
Урок 5. Суспільний устрій та господарське життя Київської Русі в IX–X ст.	11
Урок 6. Узагальнення знань за темою «Виникнення та розвиток Київської Русі»	13
Урок 7. Тематичне оцінювання за темою «Виникнення та розвиток Київської Русі»	15
ТЕМА 2. КИЇВСЬКА РУСЬ НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.	
Урок 8. Правління Володимира Великого	17
Урок 9. Київська Русь за часів князя Ярослава Мудрого	19
Урок 10. Політичний і соціальний устрій Київської Русі. Розвиток господарства	21
Урок 11. Культура Київської Русі наприкінці X — у першій половині XI ст.	23
Урок 12. Узагальнення знань за темою «Київська Русь наприкінці X — у першій половині XI ст.»	25
Урок 13. Тематичне оцінювання за темою «Київська Русь наприкінці X — у першій половині XI ст.»	27
ТЕМА 3. КИЇВСЬКА РУСЬ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.	
Урок 14. Київська держава за Ярославичів	29
Урок 15. Володимир Мономах і Мстислав Володимирович	31
Урок 16. Політичний і соціально-економічний розвиток Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського князівств середини XII — першої половини XIII ст.	33
Урок 17. Політичний та соціально-економічний розвиток Галицького і Волинського князівств	35
Урок 18. Культура Київської Русі у другій половині XI — першій половині XIII ст.	37
Урок 19. Узагальнення знань за темою «Київська Русь у другій половині XI — першій половині XIII ст.»	39
Урок 20. Тематичне оцінювання за темою «Київська Русь у другій половині XI — першій половині XIII ст.»	41

ТЕМА 4. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА

Урок 21. Утворення Галицько-Волинської держави за Романа Мстиславича	43
Урок 22. Монголо-татарська навала на українські землі	45
Урок 23. Розквіт Галицько-Волинської держави за Данила Галицького та його наступників	47
Урок 24. Останні галицько-волинські князі. Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за галицько-волинську спадщину	49
Урок 25. Культура Галицько-Волинської держави. Історичне значення Галицько-Волинської держави	51
Урок 26. Узагальнення знань за темою «Галицько-Волинська держава»	53
Урок 27. Тематичне оцінювання за темою «Галицько-Волинська держава»	55

ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ
ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ

Урок 28. Поширення влади польського короля та литовських князів на українські землі	57
Урок 29. Українські землі у складі Великого князівства Литовського	59
Урок 30. Українські землі у складі Угорщини, Молдовського князівства, Московської держави та Кримського ханату	61
Урок 31. Соціальний устрій в Україні	63
Урок 32. Господарське життя України	65
Урок 33. Особливості розвитку культури українських земель у другій половині XIV–XV ст.	67
Урок 34. Узагальнення знань за темою «Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV–XVI ст.)»	69
Урок 35. Тематичне оцінювання за темою «Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав у другій половині XIV–XVI ст.»	71

**ТЕМА. ВСТУП. ЩО І ЯК ВИВЧАЄ ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ.
СЕРЕДНЬОВІЧНА УКРАЇНА**

Клас

Дата

Мета: ознайомити учнів із завданнями і структурою курсу, його хронологічними межами, зі структурою підручника; визначити, що і як вивчає історія середніх віків, дати загальні уявлення про середньовічну Україну; розвивати вміння зіставляти та аналізувати, висловлювати власну точку зору; виховувати почуття зацікавленості історією.

Тип уроку: вивчення нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підручн. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Учитель. Історія України — складова частина всесвітньої історії — вивчає минуле людей, їх господарювання, побут на території держави Україна. Минулого року вашим путівником у часі під час вивчення курсу історії був підручник «Історія Стародавнього світу». Цього навчального року ви вивчатимете дві історичні дисципліни — «Історія України» та «Історія середніх віків».

Запитання

- Поясніть, навіщо вивчати історію України.

Учитель. Історія України є складовою минулого всього людства — на її теренах первісні люди з'явилися майже мільйон років тому.

Завдання

Розгляньте малюнки в підручнику на С. 7–11. Про які події стародавньої історії України вони розповідають?

Учитель знайомить учнів зі структурою підручника, методологією його побудови.

Коментоване читання підручника

Учні мають познайомитися з текстом підручника (С. 8–10) і дати відповіді на питання.

1. Яким чином у підручнику виділені слова або речення, що мають важливе значення?
2. Навіщо на початку параграфів розміщені запитання й завдання?
3. Яка інформація міститься у додатках підручника?
4. З яких історичних джерел ми можемо отримати інформацію про середньовічну Україну?

.....
.....
.....

III. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

1. Визначте, що вивчає історія України:
 - минуле людей, що проживали на території сучасної України;
 - минуле землі, що зараз називається Україною;
 - минуле держави, що зараз називається Україною.
2. Який період історії України ви вже вивчили? Що вам найбільше запам'яталося з нього?
3. Назвіть хронологічні межі епохи Середньовіччя.
4. Епоха Середньовіччя умовно починається з 476 р. Яка подія відбулася цього року? Чому саме її обрано для відліку часу Середніх віків? Що вам відомо про її наслідки? (*Падіння Римської імперії під натиском варварів.*)

.....

IV. Домашнє завдання

.....

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — С. 7–13, § 1), читати, відповідати на запитання 3–4, 7.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ТЕМА 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСИ

УРОК 2

ТЕМА. СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХНІ СУСІДИ

Клас
Дата

Мета: охарактеризувати становище слов'ян під час Великого переселення народів, утворення племінних союзів східних слов'ян VIII–IX ст. на території України; визначати території розселень східнослов'янських племен; розвивати вміння критично мислити, аналізувати, порівнювати, працювати з історичними джерелами, формувати навички самостійної роботи на уроці історії.

Тип уроку: вивчення нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «Велике переселення народів», «племінні об'єднання», «волока», «князь», «дружина».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми, плану та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Завдання

1. Яка визначна подія на межі стародавніх часів і середньовіччя об'єднує такі поняття: Європа, Центральна Азія, Скандинавія, гуни, готи, анти, слов'яни, варвари, авари, Дунай, Дністер, Дніпро, III–VII ст.? Дайте їй визначення.
2. У чому полягали причини Великого переселення народів?

Робота з таблицею

Слухаючи розповідь учителя, учні мають заповнити таблицю «Писемні джерела про слов'ян».

Прогнозоване заповнення таблиці

Джерела	Автор	Назва твору
Готські	Йордан	«Історія готів»
Римські	Пліній Старший	«Природнича історія»
	Птоломей	«Географія»
	Тацит	«Германія»
Візантійські	Прокопій Кесарійський	«Історія воєн»
	Меандр Протектор	«Історія»
Арабські	Ібн-Руста	
	Ібрагім Ібн-Якуба	
Київська Русь	Нестор	«Повість минулих літ»
	Іларіон	«Слово про закон і благодать»

Робота з картою

«Східні слов'яни у VIII — середині IX ст. на території України»

1. Ознайомтеся з легендою карти.
2. Визначте межі розселення східнослов'янських племен.
3. Літописець називає 14 східнослов'янських племінних союзів. За допомогою карти визначте їх назви.
4. Визначте за допомогою карти ті племінні союзи, що брали безпосередню участь в етногенезі українців, запишіть їх назви в зошити.

Робота з картою

Опрацювати матеріал підручника (С. 20) про території розселення східнослов'янських племен у межах України, показати по карті або позначити їх на контурних картах.

Повідомлення вчителя

Вчитель розповідає про заснування Києва.

«Коло ідей»

Висловіть припущення про те, які відносини могли скластися у слов'ян з сусідами.

Завдання

Прочитайте матеріал підручника (С. 22–23) і випишіть у зошит сусідів слов'янських племен.

«Метод Ривіна»

Метод допомагає формувати вміння сприймати й опрацювати нову інформацію. Абзац — частина тексту до 12 рядків, яка має завершену думку і зміст якої можна передати одним реченням (до 10 слів).

Учні мають прочитати підручник (С. 23, пункт 4) і виконати завдання.

1. Передати зміст прочитаного одним реченням.
2. Виокремити нові слова, словосполучення: «князь», «воїни-дружинники», «союзи племен».
3. Зачитати визначення понять, записати в зошити.
4. Якщо дозволяє час, можна запропонувати скласти речення з цими словами, поставити запитання до тексту.

III. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

Поміркуйте, випадковим чи закономірним було зародження держави у східних слов'ян? Свою відповідь обґрунтуйте.

IV. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007, § 2, С. 17–27), читати, дати відповіді на запитання 1, 5, 7, 8, опрацювати документ на С. 26.

ТЕМА. ВИТОКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ. ПЕРШІ ПРАВИТЕЛІ

Клас

Дата

Мета: охарактеризувати теорії походження назви «Русь», внутрішню та зовнішню політику перших київських князів, визначати хронологічну послідовність та особливості їх правління; розвивати вміння робити висновки й оцінювати діяльність історичних осіб, формувати навички самостійної роботи на уроці, сприяти розвитку критичного мислення учнів; виховувати почуття любові до минулого свого народу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас».

Поняття: «полюддя».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація знань учнів

Учні дають відповідь на запитання підручника.

III. Вивчення нового матеріалу

Робота з підручником

Учні мають ознайомитися за текстом підручника (С. 29, п. 1) з версіями походження назви «Русь».

- Яка з версій здається вам найбільш вірогідною? Поясніть чому.

Робота з таблицею

Утворіть логічні пари між твердженнями в таблиці та нижченаведеними положеннями.

Соціально-економічні передумови виникнення держави у VIII–IX ст.			
Поява плугу, поширення орного землеробства	Вдосконалення ремесел (залізобного, гончарного, ювелірного, кушнірства)	Розвиток зовнішньої торгівлі. Основні напрямки: Скандинавія, Візантія, Близький Схід	Розвиток міст, зростання їх економічної та політичної ролі

1. Завершується розселення слов'ян на території Східної Європи.
2. Відбувається перехід від родової до сусідської територіальної общини.
3. З'являється приватна власність на землю.
4. Виділяється військова та племінна знать. Поява експлуатації.
5. Формується система збирання данини з підкорених земель (полюддя).
6. Об'єднання зусиль окремих князівств для боротьби із зовнішніми ворогами.
7. Утворюються два центри формування держави: навколо Києва та Новгороду.

Робота з історичним джерелом.

Прочитати матеріал підручника (С. 30 («Повість минулих літ», про Аскольда та Діра)), дати відповіді на запитання під документом.

Робота в групах

Клас ділиться на три групи.

- 1-а група. Діяльність князя Аскольда (С. 30 підручника).
- 2-а група. Діяльність князя Олега (С. 31–32 підручника).
- 3-я група. Діяльність князя Ігоря (С. 32–33 підручника).

Групи по черзі зачитують свої тези, які можна записати на дошці.

Завдання

1. Назвіть спільні та відмінні ознаки діяльності цих князів.
2. Чи виправданим на той час було підкорення сусідніх східнослов'янських союзів?

Робота з ілюстрацією

Учні працюють з ілюстрацією підручника «Полюддя в одному з князівських володінь» (С. 33.) та усно виконують завдання поряд з ілюстрацією.

Робота з підручником

1. Прочитати пункт підручника «Походи проти Візантії» (С. 34–36) й заповнити таблицю.

Умови договору, укладеного Олегом	Умови договору, укладеного Ігорем
<ul style="list-style-type: none">• 907 р. — Візантія заплатила велику данину;• руські купці і послы здобули особливі пільги: торгувати, не сплачуючи мита;• греки протягом шести місяців постачали купцям харчі і забезпечували їх вітрилами;• 911 р. — визначався порядок викупу полонених;• русичі отримали право служити в імператорському війську	<ul style="list-style-type: none">• 944 р. — Ігор зобов'язувався не нападати на володіння Візантії в Криму, не утримувати військових гарнізонів в гирлі Дніпра;• Київська держава і Візантія в разі потреби згодилися надавати одна одній військову допомогу;• держави обмінялися посольствами;• руські купці повинні були мати спеціальні князівські грамоти і повідомляти про прибуття своїх кораблів

2. Проаналізуйте договори з Візантією. Чи були вони вигідними для Русі? Відповідь обґрунтуйте.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Позначте буквою «О» події, пов'язані з правлінням Олега, «І» — з правлінням Ігоря.

1. Переможний похід на Візантію 907 р.
2. Початок набігів печенігів.
3. Невдалий похід на Візантію 941 р.
4. Оволодіння Києвом.
5. Повстання деревлян.
6. Смерть від укусу змії (за легендою).

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007, § 3. — С. 29–36), читати, відповідати на питання.

ТЕМА. **КИЇВСЬКА РУСЬ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ КНЯГИНИ ОЛЬГИ
ТА КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА**

Клас

Дата

Мета: розкрити суть і значення реформ княгині Ольги, охарактеризувати внутрішню і зовнішню політику князя Святослава, її наслідки для Київської Русі; розвивати вміння порівнювати, зіставляти, аналізувати, робити висновки, формувати навички самостійної роботи та сприяти розвиткові критичного мислення учнів.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «устава», «уроки», «печеніги».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та плану уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Тема уроку та план вивчення нового матеріалу записані на дошці. Учитель сприяє самостійному цілепокладанню учнів.

Запитання й завдання учням

1. Якими були наслідки князювання Олега та Ігоря?
2. Враховуючи досягнення попередників Ольги і Святослава, сформулюйте питання, відповіді на які ви б хотіли одержати під час вивчення нового матеріалу. Запишіть їх у зошити.

Учитель записує пропозиції учнів на дошці та зберігає їх до кінця уроку, що дасть можливість використати їх для підбиття підсумків.

III. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Назвіть усі відомі вам факти, що характеризують правління та особистість княгині Ольги.

Робота з підручником

Прочитайте текст підручника (С. 37–40, п. 1). Проставте позначки: «+» — навпроти матеріалів, що підтверджують названі вами факти; «-» — там, де наведені матеріали суперечать вашим знанням; «V» — там, де наведено нову для вас інформацію. Занесіть отриману інформацію в таблицю.

Робота з поняттям

Реформа — докорінна перебудова; зміна, нововведення.

Запитання

Чи можна назвати Ольгу реформаторкою? Свою точку зору обґрунтуйте (використайте відомості з тексту).

Робота з ілюстрацією

Розгляньте ілюстрацію портрета князя Святослава та його опис, наведений у підручнику, дайте відповіді на запитання.

1. Порівняйте словесний портрет князя Святослава з його зображенням.
2. Що зовнішність князя може нам розповісти про його характер та вдачу?

Робота з таблицею за допомогою карти

Ознайомтеся з легендою карти «Київська Русь за князювання Ігоря, Ольги та Святослава (912 — 972 рр.)», визначте країни, куди здійснював свої походи Святослав, і заповніть таблицю.

Прогнозоване заповнення таблиці

Рік	Проти кого був здійснений	Результати та значення
964 р.	Проти в'ятичів	Підкорив в'ятичів, камських болгар, буртасів у поході на Оку та Волгу. Сприяв розширенню й розвитку держави
965 р.	Проти Хозарського каганату	Розгромив Хозарський каганат, але не остаточно. Оволодів гирлом Дніпра, підкорив східнослов'янські племена між Дністром та Бугом
968 р.	Другий похід проти Хозарського каганату	Остаточно розбив Хозарський каганат, що прискорило об'єднання слов'янських земель. Проте розгром Хозарського каганату відкрив шлях печенігам на руські землі
968 р.	Проти Волзької Болгарії	Розгромив Волзьку Болгарію
969 р.	Проти печенігів	Розгромив печенігів, що обложили Київ, здійснив другий балканський похід
971 р.	Проти Візантії	Було укладено почесний для Русі мир, незважаючи на те, що війну вона програла. Візантії були повернуті володіння в Криму та на Дунаї

Самостійна робота учнів

Адміністративну реформу князя Святослава учні опрацюють самостійно.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

1. Складіть на дошці хронологічний ланцюжок послідовності правління київських князів від Аскольда і Діра.
2. У чому полягали реформи княгині Ольги?
3. Яку мету ставив перед собою Святослав, воюючи на Балканах? Чи досяг він її?

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 4, С. 37–46), читати, відповідати на питання.

ТЕМА. СУСПІЛЬНИЙ УСТРІЙ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ
КИЇВСЬКОЇ РУСІ В ІХ–Х СТ.

Клас
Дата

Мета: охарактеризувати суспільний устрій Київської Русі у ІХ–Х ст., визначити основні верстви населення, правлячу верхівку, визначити основні заняття населення, їх особливості; розглянути життя людей на селі та в місті; розвивати вміння порівнювати, аналізувати, робити висновки, працювати з різноманітними історичними джерелами, формувати навички самостійної роботи та сприяти розвитку критичного мислення.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Поняття: «бояри», «дружина», «князь», «чернь», «закупи», «рядовичі», «челядь, холопи», «ізгої», «підсічна та перелогови системи землеробства».

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

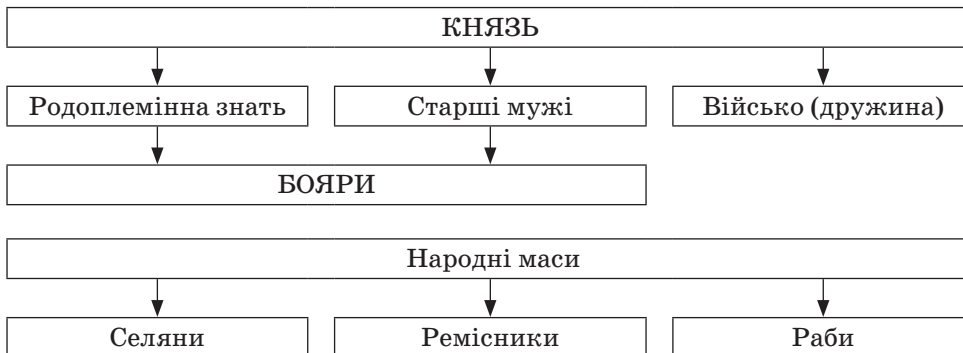
Завдання

Учитель пропонує виконати завдання на початку § 5 у підручнику (С. 47).

1. Пригадайте, які землі приєднали до Русі Олег, Ігор, Ольга, Святослав.
2. Чия заслуга в цьому була найбільшою?
3. Покажіть на карті перебіг процесу територіального формування Русі протягом ІХ–Х ст.

Робота зі схемою

Складіть розповідь за даною схемою про управління державою, використовуючи текст підручника (С. 47–48).

Робота з таблицею

Розглянути таблицю «Заняття слов'ян» у підручнику (С. 49) і назвати основні заняття слов'ян.

Вправа «Чиста дошка»

Прочитати текст підручника (С. 49–50), відповісти на запитання, записані на дошці.

1. Поясніть суть підсічної системи землеробства.
2. Поясніть значення поняття «перелогова система».
3. Які знаряддя праці використовували землероби Київської Русі?
4. Які промисли існували в Київській Русі, і які були з них найбільш розвинені?
5. Який спосіб господарювання називають «натуральним господарством»?
6. Опишіть селянську будівлю.

IV. Закріплення матеріалу

Завдання

1. Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями.

1) Підсічно-вогнева система землеробства	А) Система землекористування, за якої одна частина землі засівається навесні, друга — пізньої осені, а третя залишається під паром
2) Двопільна	Б) Система землекористування, за якої вирубається ділянка лісу, а потім випалюються пні та корені
3) Трипільна	В) Система землекористування, за якої одна частина землі засівається навесні, а інша — пізньої осені

2. Автори підручника «Давня історія України» зазначають, що асортимент виробів із заліза налічував близько 150 назв. Майстри опанували всі відомі тоді технічні й технологічні методи його обробки: кування, зварювання сталевих лез, інкрустацію кольоровими металами та ін. Високим рівнем майстерності відзначалися «кузнеці по золату и серебру»: виготовлені ними золоті діадеми і барми, колти й намиста, срібні браслети та інші ювелірні речі зажили широкої слави. Їх виготовляли, користуючись технікою перегородчастої емалі, скані, черні, литва, карбування, свинцевих та олов'яних відливок. Майстерність давньоруських ювелірів дістала міжнародне визнання. У трактаті ченця Теофіла з Німеччини «Про різні художества» Русь названа країною, де відкриті секрети «мистецтва емалі й черні».

- Як наведена інформація характеризує рівень розвитку ремесла в Київській Русі?
- Назвіть інші ремесла, які набули розвитку в Київській Русі.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про розвиток міст Київської Русі.

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 5, С. 47–52), читати, відповідати на питання.
2. Заповнити таблицю «Економічний розвиток Київської Русі».

Галузь господарства	Характерні ознаки розвитку
Сільське господарство	
Ремесла та промисли	

УРОК 6

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ ЗА ТЕМОЮ
«ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСИ»

Клас
Дата

Мета: узагальнити й систематизувати знання за темою; розвивати вміння аналізувати історичні факти й події, узагальнювати фактичний матеріал, робити висновки, давати характеристику історичним діячам, розкривати їх місце і значення в історичному процесі, складати хронологічні таблиці, виховувати повагу до історії України.

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація навчальної діяльності

Назва теми записана на дошці.

Завдання

Назвіть проблеми, які розглядалися в ході вивчення розділу «Виникнення та розвиток Київської Русі». (Відповіді записуються на дошці та зберігаються до кінця уроку.)

III. Узагальнення та систематизація фактів, подій, явищ

1. Розташуйте у хронологічній послідовності племена, які проживали на території України: авари; гуни; сармати; скіфи; готи; кіммерійці. (Відповідь: кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, авари)
2. Назвіть східнослов'янські союзи, які утворилися на території сучасної України, покажіть місце їх розселення по карті, назвіть їх міста-столиці.
3. З числа наведених положень позначте такі, що характеризують ознаки кризи первісного родоплемінного ладу й початку державної консолідації у східних слов'ян.
 - 1) Існування сусідської общини.
 - 2) Виникнення приватної власності на майно і худобу.
 - 3) Існування спільної власності роду на знаряддя та продукти праці.
 - 4) Виникнення майнової нерівності.
 - 5) Поява знаті.
 - 6) Існування родової общини.
 - 7) Поява групи професійної військової верхівки на чолі з князями.
 - 8) Утворення великих союзів племен.

Історичний диктант

1. Князь, що у 860 р. здійснив переможний похід на Візантію. (Аскольд)
2. Олег прийшов до влади в Києві в __ р. (882)
3. Назвіть дату повстання древлян. (945 р.)

4. Назвіть термін, що відповідає наведеному визначенню: «Щорічний об'їзд князем підвладних йому територій та збирання данини». (*Полюддя*)
5. Назвіть роки правління князя Святослава. (*964–972 рр.*)
6. Які з нижчезгаданих походів були здійснені князем Святославом:
 - а) розгром Хозарського каганату;
 - б) походи на Балкани;
 - в) всі згадані походи;
 - г) у жодному з цих походів князь Святослав участі не брав?
7. Хто з керівників Київської Русі упорядкував спосіб збирання та розміри данини? (*Ольга*)
8. Хто прийшов до влади в Києві у 882 р.? (*Олег*)
9. Хто з князів розгромив Хозарський каганат? (*Святослав*)
10. Хто уклав договір з Візантією у 907 р.? (*Олег*)
11. Назвіть подію за її описом.

«Наприкінці IV ст. Європа зазнала навали гунів, яка привела в рух масу інших племен». (*Велике переселення народів*)
12. Яку історичну подію описує літопис: «І звелів своїм воїнам збити колеса і поставити на них кораблі. І з попутним вітром підняли вони вітрила і пішли з боку поля на місто»? (*Похід Олега на Константинополь*)
13. Поставте імена князів у правильній хронологічній послідовності їх правління: Ігор, Святослав, Олег, Ольга, Аскольд.

Робота в парах

Учитель пропонує учням обмінятися роботами. Отримуючи правильні відповіді, учні підраховують бали (за кожну правильну відповідь — один бал). Ця кількість балів може розглядатися вчителем як третина від можливої оцінки.

«Грування»

Побудуйте «груно» до імені одного з київських князів.

Робота з історичним джерелом

Учитель. Мені до рук потрапив історичний лист, але в ньому дуже багато помилок, які вам належить виправити.

«Святослав був сином Олега та Ольги. Він прийшов до влади в 945 р. За його правління територія Київської Русі значно зменшилася. Святославу не вдалося здолати Хозарський каганат. Похід на Балкани у 968 р. був успішним, проте другий Балканський похід завершився поразкою. Навесні 972 р., повертаючись до Києва, Святослав загинув у битві з половцями біля дніпровських порогів».

(Відповідь: Святослав був сином Ігоря; прийшов до влади в 964 р.; територія збільшилася; розгромив Хозарський каганат; загинув у битві з печенігами.)

Повернутися до проблем, що були написані на початку уроку, як проблеми, що вивчаються в цій темі, обговорити, чи про всі з них було згадано на уроці, поцікавитися, що залишилося для учнів незрозумілим.

IV. Підбиття підсумків. Виставлення оцінок

V. Домашнє завдання

Повторити матеріал підручника (§§ 1–5). Підготуватися до тематичного оцінювання.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСИ»

Клас

Дата

Мета: визначити рівень засвоєння учнями знань за темою «Виникнення та розвиток Київської Русі»; розвивати вміння давати письмові відповіді, самостійно працювати.

Тип уроку: урок контролю та оцінки знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів стосовно правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Учні отримують картки із завданнями двох варіантів.

Варіант I

1. Назвіть поняття, яке відповідає наведеному визначенню. Об'їзд князем і дружиною підвладних земель для збирання данини — це __.
2. Упізнайте за описом історичну особу. Князь, який усі роки свого правління провів у походах та битвах. Завжди попереджав ворогів: «Іду на Ви». Історик М. Грушевський назвав його «запорожцем на престолі».
3. Установіть відповідність між датами та історичними подіями.

1) 882 р.	А) Повстання древлян
2) 907 р.	Б) захоплення Києва Олегом
3) 945 р.	В) загибель князя Святослава
4) 972 р.	Г) похід Олега на Візантію

4. Установіть послідовність історичних подій.
 - А) Повстання древлян проти повторного збирання данини князем Ігорем;
 - Б) Велике переселення народів;
 - В) загибель князя Святослава;
 - Г) похід Олега на Візантію.
5. Складіть історичний портрет одного з князів Київської держави, використовуючи наведений план:
 - 1) Походження князя, його словесний портрет.
 - 2) Особисті якості князя та їх відповідність історичним задачам свого часу.
 - 3) Діяльність: походи, реформи; методи досягнення поставленої мети.
 - 4) Ваше ставлення до цього історичного діяча.
6. Назвіть передумови утворення держави у східних слов'ян.

Відповіді:

1. Полюддя.
2. Святослав.
3. 1Б; 2Г; 3А; 4В.
4. Б; Г; А; В.

Варіант II

1. Назвіть поняття, яке відповідає наведеному визначенню. У Давній Русі озброєні загони, постійна військова сила князя.
2. Упізнайте за описом історичну особу. Продовжив об'єднання Київської Русі, започатковане його опікуном. Здійснював військові походи на Константинополь, Закавказзя, приєднав до Русі землі між Дністром і Дунаєм. Загинув, збираючи данину з дравлян.
3. Установіть відповідність між ім'ям князя та подією.

1) Олег	А) Повстання дравлян проти повторного збирання данини
2) Ігор	Б) упорядкування способу збирання та розмірів данини
3) Святослав	В) розгром Хозарського каганату
4) Ольга	Г) захоплення Києва у 882 р.

4. Установіть хронологічну послідовність історичних подій.
А) Балканські походи Святослава;
Б) заснування Києва;
В) реформування княгинею Ольгою системи збирання данини;
Г) похід Олега на Візантію.
5. Складіть історичний портрет одного з князів Київської держави, використовуючи наведений план.
 - 1) Походження князя, його словесний портрет.
 - 2) Особисті якості князя та їх відповідність історичним задачам свого часу.
 - 3) Діяльність: походи, реформи; методи досягнення поставленої мети.
 - 4) Ваше ставлення до цього історичного діяча.
6. Охарактеризуйте стан землеробства на Русі.

Відповіді:

1. Дружина.
2. Ігор.
3. 1Г; 2А; 3В; 4Б.
4. Б; Г; В; А.

ТЕМА 2. КИЇВСЬКА РУСЬ НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.

УРОК 8

ТЕМА. ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Мета: охарактеризувати князя Володимира як державного діяча; проаналізувати зовнішню і внутрішню політику; зрозуміти значення його релігійної реформи: розвивати історичне мислення, формувати вміння аналізувати історичні факти і події, оцінювати їх значення; сприяти формуванню патріотичної свідомості.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас»,

Поняття: «християнство», «монастир».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Завдання

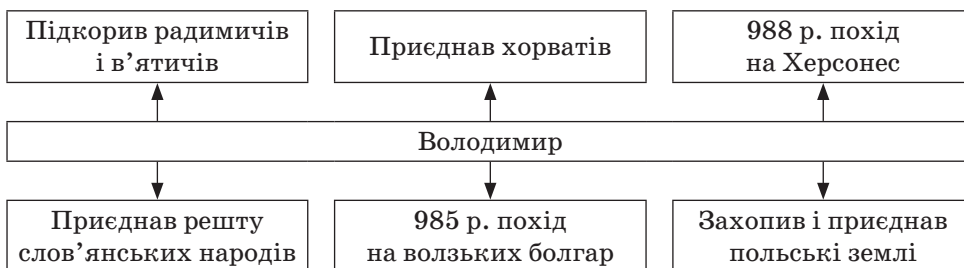
1. Пригадайте імена київських князів, що правили до Володимира.
2. Як княгиня Ольга та її син Святослав дбали про піднесення авторитету Київської Русі?

III. Вивчення нового матеріалу

Учитель. Після смерті Святослава у Києві спалахнули міжусобні війни між його синами: Ярополком Київським, Олегом Дrevлянським, Володимиром Новгородським. Останній переміг своїх братів і став Великим князем Київським та одноосібним правителем держави. Дитячі та юнацькі роки князя Володимира оспівані в баладах нашого народу.

Робота з атласом

Користуючись історичною картою «Київська держава в останній чверті X — першій третині XII ст.», простежте основні напрямки зовнішньої політики князя Володимира і складіть узагальнюючу схему.

Завдання

1. Перегляньте інформацію атласа і доведіть, чи заперечте, що Київська Русь за роки правління Володимира перетворилась на імперію.
2. Чи був Володимир завойовником?

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 58, 61, 63) і скласти таблицю «Реформи князя Володимира».

Реформа	Зміст
Адміністративна	Всю країну було поділено на вісім округів, округи — на волості, на чолі яких було поставлено довірених осіб або синів Володимира
Військова	Військо Володимира утворювало з найманців, які мали право володіти земельною власністю
Оборонна	Було проведено широке будівництво фортець, укріплень навколо Києва, які стали опорними пунктами в боротьбі з печенігами
Містобудівна	Будувалася велика кількість нових міст по берегах основних річок країни
Судова	Володимир прагнув розмежувати єпископський та градський суди
Фінансова	Князь Володимир карбував власні гроші
Релігійна	Спробував реформувати язичництво; запровадив християнство

Запитання

Як ви вважаєте, реформи, що проводив Володимир, змінили державу?

Робота з літературним джерелом

Біля княжої палати
Зелені княжий сад,
Попід липами густими
Стали ідоли у ряд.
Ідол Волоса, Перуна,
Ось Сворожич, там — Стрибог,
А за ними найщедріший —
Дажбог.

1. Ідоли яких богів були поставлені у княжому дворі?
2. Які сили природи вони уособлювали?

Евристична бесіда

1. Із курсу всесвітньої історії згадайте, що таке християнство.
2. На які гілки воно розкололося?
3. Яке місто стало центром православ'я? У якій державі воно знаходилося?
4. Чи були раніше серед київських князів християни?

IV. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 6), читати, відповідати на питання.
2. Написати твір «Якими були наслідки прийняття Руссю християнства?»

ТЕМА. КИЇВСЬКА РУСЬ ЗА ЧАСІВ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Клас
Дата

Мета: ознайомити учнів з умовами приходу до влади Ярослава Мудрого, зі змінами, що відбулися в Київській державі за часів його правління, дати оцінку діяльності князя для розвитку Давньоруської держави; формувати вміння працювати самостійно з текстом, критично мислити, аналізувати, висловлювати власну думку; виховувати почуття патріотизму, зацікавленість історією власного народу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «міжусобна війна», «Руська Правда», «дуумвірат».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Тема уроку записана на дошці. Учитель сприяє самостійному цілепокладанню учнів.

Завдання

- Поставте запитання до теми уроку. Запишіть у зошити.

Учитель записує пропозиції школярів. Учитель наголошує, що дати відповіді на поставлені запитання є завданням уроку. Зроблені записи доцільно зберегти до кінця уроку для підбиття підсумків.

III. Актуалізація опорних знань

Запитання й завдання

1. Які події передували приходу до влади князя Володимира?
2. Чим була викликана міжусобна боротьба між синами Святослава?
3. Як на вашу думку, чому розпочалися міжусобиці князів по смерті Володимира?

IV. Вивчення нового матеріалу

Коментоване читання

Учитель. Перевірте правильність висловлених вами припущень, прочитавши відповідний текст у підручнику (С. 68–69).

Запитання

1. Кого з братів звинувачують у початку міжусобних війн?
2. Чому літопис звинувачує в міжусобиці саме Святополка?
3. Літописець зазначив, що в 1026 р. «розділили по Дніпру Руську землю: Ярослав узяв цю сторону, а Мстислав — ту. І стали жити мирно і в братолюбстві, і припинилися усобиці, і смуги, і настала тиша велика в землі Руській».
 - 1) Про які події йдеться в літописі?
 - 2) Співправління Мстислава та Ярослава називають дуумвіратом. Дайте визначення цього терміна.
 - 3) Коли Ярослав став одноосібним правителем Русі?

Робота по групах

Поділити клас на три групи.

- *1-а група.* Скласти тези виступу з теми «Розбудова Києва» (С. 70–73 підручника).
- *2-а група.* Скласти тези виступу з теми «Церковне та культурно-освітнє життя» (С. 70–73 підручника).
- *3-я група.* Скласти тези виступу з теми «Руська Правда». (С. 74–75, п. 3 підручника).

Робота з історичним документом

«І було печенігів безліч. Ярослав же виступив із города, зготував дружину до битви. І поставив варягів посередині, а з правого краю — киян, а на лівому крилі — новгородців. І стали перед городом. А печеніги почали наступати. І зійшлися на місці, де нині собор Святої Софії — митрополія руська. А тоді було там поле за городом. І була січ люта. І ледве здолав надвечір Ярослав. Побігли печеніги врізнобіч, і не знали — куди біжать...»

1. Про яку подію написав літописець?
2. Як ця битва характеризує князя Ярослава?
3. Яке значення мала ця перемога?

V. Закріплення нового матеріалу

Усне тестування

Дайте відповідь «так» або «ні» на запитання про Київ часів Ярослава Мудрого.

1. Частину Києва обнесли високими валами (Ярославовими) для захисту від нападників.
2. Головний парадний в'їзд до Києва називався Золоті ворота, як у Константинополі.
3. Золоті ворота були повністю вкриті золотом.
4. Збудовано головний храм Київської Русі — Софіївський собор.
5. Храм Святої Софії було названо на честь дочки Ярослава Мудрого.
6. Збудовано Десятинну церкву.
7. Територія Києва збільшилася в декілька разів.

Відповіді: 1. Так. 2. Так. 3. Ні. 4. Так. 5. Ні. 6. Ні. 7. Так.

VI. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 7), відповідати на запитання на С. 77.

ТЕМА. ПОЛІТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ УСТРІЙ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.
РОЗВИТОК ГОСПОДАРСТВА

Клас

Дата

Мета: охарактеризувати особливості політичного і соціального устрою Київської Русі; ознайомити учнів з розвитком землеробства, ремесел та торгівлі на Русі; розвивати вміння працювати з текстом, робити висновки, критично мислити.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «монархія», «віче», «боярська рада», «бояри», «єпископ», «митрополит», «смерди», «рядовичі», «закупи», «холопи», «челядь», «вотчина», «скань», «зернь», «перегородчаста емаль», «дитинець».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація навчальної діяльності

Тема уроку записана на дошці.

Завдання

- У записі теми уроку знайдіть відомі вам терміни.
- Поясніть їх значення.

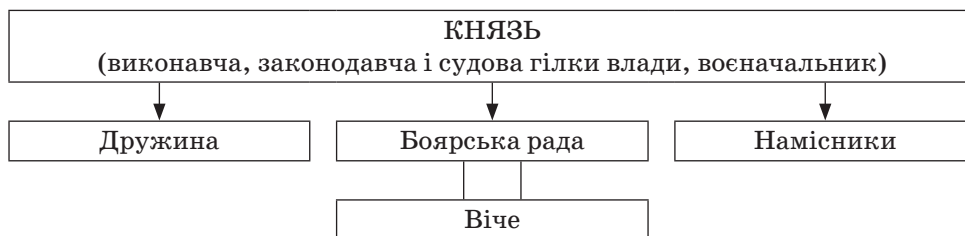
Називаються терміни «політичний устрій» та «суспільна організація». Як правило, учні пояснюють, що *політичний устрій* — це спосіб організації державної влади; *суспільна організація* — розподіл населення на різні верстви (прошарки).

- Керуючись даними визначеннями та темою уроку, сформулюйте завдання уроку. Запишіть їх у зошити. Зачитайте в класі.

Учитель записує пропозиції учнів на дошці, наголошуючи, що виконання визначених ними завдань є метою уроку.

III. Вивчення нового матеріалу

Розповідь учителя з використанням схеми «Система державного правління за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого»

Робота з поняттями

Учні мають опрацювати поняття «смерди», «рядовичі», «закупи», «холопи», «челядь», «лучші люди», «молодші люди», «бояри», «ізгої».

Цю роботу можна організувати роботу в парах. Спочатку учні знайомляться з поняттями. Після ознайомлення один з учнів зачитує визначення, а інший повинен назвати поняття, якому відповідає дане визначення, і навпаки.

Розповідь учителя

Учитель характеризує систему землеволодіння в Київській Русі і становище селян.

Самостійна робота

Прочитати текст підручника (С. 80–82) і скласти таблицю.

Приклад заповнення таблиці

Галузь господарства	Характерні ознаки розвитку
Сільське господарство	<ol style="list-style-type: none">1. Перехід до парової системи з трипільною сівозміною.2. Удосконалення знарядь праці, виникнення плуга із залізним наральником.3. Використання органічних добрив.4. Підвищення врожайності
Ремесла	<ol style="list-style-type: none">1. Розвиток металургії, вироби якої користувалися попитом за кордонами Русі.2. Розвиток гончарства.3. Розвиток ювелірного ремесла: скань — вироби з крученого, срібного або золотого дроту; зернь — маленькі золоті чи срібні зерна накладалися на малюнок і припаювалися; перегородчаста емаль — склоподібною масою різних кольорів покривали підготовлені, створюючи красиві й довговічні прикраси.4. Розвиваються ремесла з обробки шкіри, дерева, каміння, кістки.5. Розвиток домашніх ремесел — прядіння і ткацтва.6. Існувало понад 60 ремісничих професій
Торгівля	<ol style="list-style-type: none">1. Географічне положення сприяло перетворенню Києва на міжнародний торговий центр2. Три торгові шляхи: «грецький» — з Північної Європи до Візантії; «залозний» — з Європи через Кавказ до арабського сходу; «соляний» — з Криму до Києва.3. Тісні торгові відносини з Візантією

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 82–84) і дати відповіді на запитання.

1. Яка була структура давньоруського міста?
2. Що таке дитинець. Хто там проживав?
3. Що вважали «серцем міста»?
4. Де мешкали ремісники і торговці?
5. Намалюйте в зошиті план давньоруського міста і позначте на ньому, які верстви населення мешкали в тій чи іншій його частині.

IV. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 8), читати, відповідати на питання, засвоїти нові поняття.
2. Заповнити таблицю «Зовнішня торгівля Київської Русі».

Країна	Що у неї купували	Що їй продавали

**ТЕМА. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ
НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.**

Клас

Дата

Мета: дати уявлення про розвиток писемності та рівень освіченості населення Київської Русі; охарактеризувати розвиток мистецтва; формувати навички самостійної роботи, розвивати вміння аналізувати, висловлювати власну думку, працювати з різноманітними історичними джерелами.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «глаголиця», «кирилиця», «мозаїка», «фреска».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Тема уроку записана на дошці.

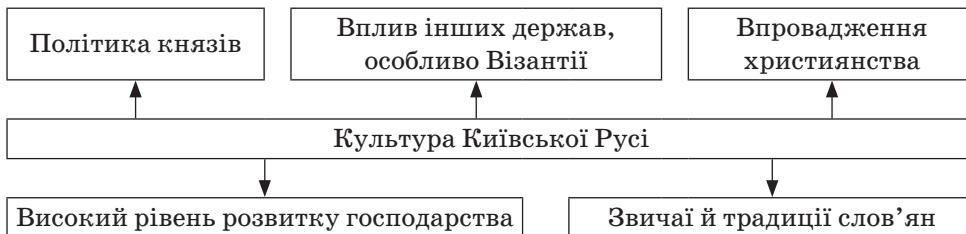
Запитання й завдання

1. Який термін використано в записі теми уроку?
2. Дайте визначення поняття «культура».

За аналогією складіть план вивчення нового матеріалу. Запишіть у зошити. Зачитайте в класі.

Учитель висловлені пропозиції записує на дошці. Зроблені записи зберігаються до кінця уроку, щоб використати їх для підбиття підсумків уроку.

Робота зі схемою «Культура Київської Русі»

Доведіть, що кожен із зазначених чинників впливав на розвиток культури Київської Русі, та визначте, яким саме (позитивним чи негативним) міг бути цей вплив.

III. Вивчення нового матеріалу

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 87–88), скласти план відповіді на тему «Виникнення писемності».

Робота по групах

Поділити клас на дві групи.

- *1-а група.* Опрацювавши текст підручника (С. 89–90), має коротко передати зміст пункту «Школи».
- *2-а група.* Опрацювавши текст підручника (С. 89–90), має коротко передати зміст пункту «Усна народна творчість».

Прослухавши розповідь 1-ї групи, 2-а група повинна дати відповіді на запитання, поставлені вчителем, і навпаки. Ефективнішою визнається робота тієї групи, яка краще викладе матеріал, на підставі якого інша група відповість на запитання.

Запитання до пункту «Школи»

1. За часів якого князя була відкрита перша школа на Русі?
2. Що спонукало русичів покращувати свою освіту, вивчати мови?
3. Які предмети вивчалися в давньоруських школах?
4. Доведіть на прикладах, що в Київській Русі писемність була поширена серед різних верств населення.

Запитання до пункту «Усна народна творчість»

1. Які види усної народної творчості дійшли до нас із дохристиянської доби?
2. Визначте основні теми та проблематику усної народної творчості X– середини XI ст.
3. Наведіть приклади головних дійових осіб давньоруських билин.

Самостійна робота

На основі інформації з підручника та додаткової інформації скласти таблицю «Культура Київської Русі».

Галузь культури	Характерні ознаки	Найвідоміші пам'ятки
Архітектура	<ol style="list-style-type: none">1. Будівельний матеріал — дерево, камінь, цегла.2. Після прийняття християнства поширюється цегляне будівництво.3. Оздоблення храмів фресками та мозаїками.4. Під час будівництва храмів використовували такі архітектурні елементи, як апсида, купол.5. Вплив Візантії	<ol style="list-style-type: none">1. Десятинна церква.2. Софійський собор.3. Золоті ворота
Малярство	<ol style="list-style-type: none">1. Мозаїка та фрески — зразки монументального живопису, що були поширені на Русі.2. Найбільш поширені релігійні теми. Але трапляються і світські сюжети.3. Станковий живопис представлений іконописом.4. Розвиток книжкової мініатюри	<ol style="list-style-type: none">1. Мозаїчні та фрескові розписи Софійського собору — Оранта, зображення Ярослава Мудрого з сім'єю, сцени полювання.2. Мініатюри Євангелія, написаного в 1056–1057 рр.
Музична творчість	<ol style="list-style-type: none">1. Велика кількість музичних інструментів2. Розвиток церковної музики — хорового співу, що прийшов з Візантії	<ul style="list-style-type: none">• Численні фольклорні пам'ятки — народні обрядові пісні, веснянки, колядки

IV. Підбиття підсумків уроку

Результатом підбиття підсумків уроку є висновок про високий рівень розвитку культури Київської Русі у X — першій половині XI ст.

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 9), читати, відповідати на питання.
2. Підготувати розповідь про одну з архітектурних пам'яток Київської Русі.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ ЗА ТЕМОЮ
«КИЇВСЬКА РУСЬ НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.»

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів за темою; повторити основні положення теми, поняття; визначити, що засвоїли добре, а над чим ще потрібно попрацювати; розвивати вміння аналізувати, працювати з різноманітними історичними джерелами, критично мислити; працювати в парах; висловлювати власну думку.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Узагальнення та систематизація фактів, подій, явищ

Учитель повідомляє завдання уроку.

Історичний диктант*Варіант I*

1. Назвіть роки правління Ярослава Мудрого.
2. Якого року на Русі було запроваджено християнство?
3. Дайте відповідь «так» чи «ні» на запропоновані твердження за темою «Князювання Володимира Великого»:
 - а) розгромив печенігів;
 - б) прибив свій щит на воротах Царграда;
 - в) запровадив християнство на Русі;
 - г) воював із кочовиками;
 - д) за часів його правління була побудована Десятинна церква;
 - е) наказав спорудити Софійський собор;
 - ж) почав карбувати власні гроші.
4. Дайте визначення.
 - а) Мозаїка — це ___ .
 - б) ___ — напіввільні селяни, які брали у землевласника позику («купу») і за це мусили виконувати феодалні повинності.
 - в) Бояри — це ___ .

Варіант II

1. Назвіть роки правління Володимира Великого.
2. Якого року було остаточно розбито печенегів?
3. Дайте відповідь «так» чи «ні» на запропоновані твердження за темою «Князювання Ярослава Мудрого»:
 - а) побудував Софійський собор;
 - б) запровадив першу збірку законів «Руська Правда»;
 - в) розгромив Хозарський каганат;
 - г) мав прізвисько «тесть Європи»;
 - д) розгромив печенігів;
 - е) побудував Десятинну церкву;
 - ж) за часів його правління були побудовані Золоті ворота в Києві.

4. Дайте визначення.

а) Фреска — це ___ .

б) ___ — напівзалежні люди, які, уклавши угоду («ряд») з феодалом, відбували феодалну повинність.

в) Віче — це ___ .

Відповіді учні перевіряють, обмінявшись роботами. Кожна правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Варіант I: 1. 1019–1054; 2. 988р.; 3. а) ні; б) ні; в) так; г) ні; д) так; е) ні; ж) так.

Варіант II: 1. 980–1015 рр.; 2. 1036 р.; 3. а) так; б) так; в) ні; г) так; д) так; е) ні; ж) так.

Евристична бесіда

1. Як ви думаєте, чи змінили державу реформи, що проводив Володимир?
2. З якою метою Володимир вирішив запровадити єдину віру по всій державі?
3. Як ви вважаєте, чи зміцнилась центральна влада в державі в результаті реформ Володимира Великого?
4. Як змінився статус Київської Русі за Володимира серед країн тогочасної Європи?
5. У народі Володимира називали Ясним Сонечком. Як ви думаєте чому?
6. Чи сприяло прийняття християнства на Русі розвитку культури? Аргументуйте.
7. Якого року Володимир охрестив Русь?
8. Чи стала армія більш досконалою за Володимира?
9. Як ви вважаєте, чи сприяв Володимир будівництву церков на Русі? Чому?
10. Чому, на вашу думку, саме Ярослав здобув перемогу в боротьбі за владу після смерті Володимира Великого?
11. Ярослав видав перше зведення законів на Русі — «Руську правду». Як обходилися без писаних законів його попередники? Чому виникла потреба в запровадженні писаних законів?
12. Чим ознаменувався 1051 р. у церковному житті? Яке значення мала ця подія?

«Упізнай особу»

1. За нею до Києва приїхало пишне посольство з трьома єпископами. Прибувши до Франції з багатим посагом, вона була повінчана й коронована в Реймсі. На деяких актах король Генріх I зазначив: «за згодою дружини моєї», «у присутності королеви». По смерті чоловіка була регенткою сина Філіпа, поки той не став королем Франції. (*Анна Ярославна*)
2. Щоб здобути її прихильність, Гаральд-Гардрад на її честь склав пісню, у якій оспівував «руську дівчину із золотою гривнею на шиї, яка нехтує ним». Йому вдалося посісти норвезький престол та одружитися з нею. Є відомості, що після смерті чоловіка, вона стала дружиною короля Данії — Свена Ульфсона. (*Єлизавета Ярославна*)

Повідомлення учнів

Учні виступають з повідомленнями про архітектурні пам'ятки Русі часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

III. Домашнє завдання

Повторити матеріал теми (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 6–9). Підготуватися до тематичного оцінювання, повторити основні поняття теми.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«КИЇВСЬКА РУСЬ НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.»

Клас

Дата

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями матеріалу даної теми; повторити основні положення теми; розвивати вміння аналізувати, давати письмові відповіді на запитання, самостійно працювати.

Тип уроку: урок контролю та перевірки знань.

Обладнання: картки із завданнями трьох варіантів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів щодо правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Учні отримують картки із завданнями трьох варіантів.

Варіант I

1. Назвіть хронологічні рамки правління Володимира Великого.
2. Дайте визначення понять: бояри, смерди, віче, мозаїка, скань, вотчина.
3. Заповніть пропуски в таблиці.

Дата	Подія
1019 р.	
	Поділ руських земель Ярославом і Мстиславом по Дніпру
1036 р.	
	Введення християнства на Русі
1015 р.	

3. Заповніть таблицю «Правління Ярослава Мудрого». Зробіть висновки.

Внутрішня політика	Зовнішня політика

4. Назвіть основні верстви населення Київської Русі наприкінці X — у першій половині XI ст.
5. Уявіть, що «машина часу» перенесла вас до Києва XI ст. Які кам'яні споруди ви побачите у центрі міста? Опишіть одну з них.

Варіант II

1. Назвіть хронологічні рамки правління Ярослава Мудрого.
2. Дайте визначення понять: боярська рада, закупи, холопи, фреска, зернь, помістя.
3. Заповніть пропуски в таблиці.

Дата	Подія
1054 р.	
	Будівництво Софіївського собору
988 р.	
	Призначення Іларіона митрополитом київським
980 р.	

4. Заповніть таблицю «Правління Володимира Великого».

Внутрішня політика	Зовнішня політика

5. Назвіть торгові шляхи, що проходили через Київську Русь.

6. Уявіть, що «машина часу» перенесла вас до Києва XI ст. Які кам'яні споруди ви побачите у центрі міста? Опишіть одну з них.

Варіант III

1. Норманська теорія виникла у:

- а) XI ст.;
- б) XVIII ст.;
- в) XIX ст.

2. Встановіть відповідність між іменами київських князів та часом їх правління:

1) Ольга;	а) 882–912 рр.;
2) Володимир;	б) 912–945 рр.;
3) Ігор;	в) 945–957 рр.;
4) Олег	г) 980–1015 рр.

Відповідь: 1 в, 2 г, 3 б, 4 а.

3. До наведених дат доберіть відповідні історичні події:

- 1) 980 р. — __;
- 2) 988 р. — __;
- 3) 1036 р. — __;
- 4) 1054 р. — __.

4. Назвіть сусідів Київської Русі, охарактеризувавши відносини з ними.

5. Кому з київських князів належать наведені вислови й у зв'язку з чим вони були виголошені?

- а) «Хай буде Київ матір'ю городам руським...» (*Олег*)
- б) «Тож не посоромимо землі Руської, а ляжемо тут кістьми. Бо мертві сорому не імуть». (*Святослав*)
- в) «Якщо не з'явиться хто завтра на ріці — то мені той противником буде». (*Володимир*)
- г) «Іду на Ви». (*Святослав*)

6. Назвіть наслідки, які мало для Київської Русі прийняття християнства.

ТЕМА 3. КИЇВСЬКА РУСЬ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.

УРОК 14

ТЕМА. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА ЗА ЯРОСЛАВИЧІВ

Мета: ознайомити учнів з історією Київської держави за правління синів Ярослава, сформувати уявлення про міжусобні війни, їх причини, характер і наслідки, значення для подальшого розвитку історичних подій; розкрити та оцінити рішення Любецького з'їзду князів; формувати навички самостійної роботи та сприяти розвитку критичного мислення; розвинути вміння працювати з різними історичними джерелами, висловлювати власну точку зору.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «половці», «Любецький з'їзд».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація навчальної діяльності

Завдання

Прочитайте на дошці тему уроку. Поставте запитання до теми уроку.

III. Вивчення нового матеріалу

Розповідь учителя

Учитель розповідає про принципи престолонаслідування в Київській Русі, використовуючи схеми.

Робота в групах

- Обговоріть у групі політичний заповіт Ярослава Мудрого. Зробіть висновки про те, що змусило князя дати своїм синам перед смертю таке розпорядження.
- Висловіть припущення про можливість позитивних або (та) негативних наслідків заповіту Ярослава Мудрого для Київської Русі. Запишіть у вигляді таблиці.

Позитивні наслідки	Негативні наслідки

Обговорення виконаного завдання в класі. Результат роботи представляє кожна група.

Завдання

Покажіть на схемі стрілками землі, які належали спадкоємцям Ярослава Мудрого.

Самостійна робота учнів

Прочитати текст підручника (С. 101–102) і скласти хронологію історичних подій часів правління Ярославичів.

Прогнозована відповідь

- 1057 р. — смерть В'ячеслава, переведення Ігоря з Волині до Смоленська, захоплення Волині Ізяславом. Невдовзі помер Ігор, його землі поділили брати.
- 1067 р. — Ізяслав, Святослав і Всеволод захопили Полоцьке князівство. Пізніше Святослав захопив Новгород, а Всеволод — Смоленськ. Незадоволення молодших представників династії Рюриковичів — початок жорстокої боротьби за київський престол.
- 1068 р. — напад кочовиків-половців на Переяславську землю. Битва на річці Альта між половцями і військом Ярославичів. Ярославичі програли.
- 15 вересня 1068 р. — повстання киян проти Ізяслава, який не організував новий похід проти половців. Втеча Ізяслава.
- 1069 р. — похід князя Ізяслава на Київ з польським королем Болеславом II Сміливим. Друге правління Ізяслава в Києві. Відновлення правління трьох Ярославичів.
- 1072 р. — видання «Правди Ярославичів».
- 1073 р. — Святослав і Всеволод вигнали Ізяслава з Києва. Князем стає Святослав. Всеволод княжить у Чернігові.
- 1076 р. — смерть Святослава, що призвела до боротьби між сином Святослава Олегом та двома братами Святослава — Всеволодом і Ізяславом.
- 1078 р. — Ізяслав і Всеволод перемогли Олега Святославовича, але Ізяслав загинув. Всеволод став київським князем, а свого старшого сина Володимира Мономаха посадив у Чернігові.
- 1093 р. — смерть Всеволода. Володимир Мономах виконує наказ Ярослава Мудрого і віддає престол київський синові старшого Ярославича — Святополкові Ізяславовичу. У Чернігові утвердився Олег Святославович. Володимир Мономах став правити Переяславською землею.

Робота з підручником

Опрацювавши матеріал підручника (С. 104–105), проаналізуйте, чи досяг своєї мети Любецький з'їзд.

IV. Закріплення матеріалу

Провести за запитаннями в кінці § 10.

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 10), читати, відповідати на питання.

ТЕМА. **ВОЛОДИМИР МОНОМАХ І МСТИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ**

Мета: ознайомити з особливостями зовнішнього і внутрішнього становища за часів князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та критичного мислення учнів; розвивати вміння працювати з текстом, використовувати різноманітні історичні джерела, висловлювати власну думку.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «феодална роздробленість», «федеративна монархія».

ХІД УРОКУ

I. **Організаційна частина уроку**

Повідомлення теми та мети уроку.

II. **Актуалізація опорних знань**

1. Назвіть відомі вам факти із життя Володимира Мономаха.
2. Висловіть припущення щодо того, чому після смерті свого батька, Всеволода Ярославича, він відмовився посісти київський стіл.

III. **Вивчення нового матеріалу****Робота з візуальним і текстовим джерелами**

Розглянути портрет Володимира Мономаха і порівняти його з описом, наведеним істориком Василем Татіщевим.

«Він був гарним обличчям, очі в нього були великі. Волосся рудувате й кучеряве, лоб високий, борода широка. На зріст він був не дуже високий, але міцний тілом і дуже сильний».

Вправа «Чиста дошка»

Прочитати текст підручника (С. 109–112) і дати відповіді на запитання, наведені на С. 115.

На дошці написати номери запитань, які витираються після того, як на запитання отримана правильна відповідь. Виконувати роботу до тих пір, поки дошка не буде чистою.

Робота з таблицею

На основі розповіді вчителя і тексту підручника учні складають таблицю «Внутрішня і зовнішня політика Володимира Мономаха».

Внутрішня політика	Зовнішня політика
1. Посилив владу київського князя.	1. Зміцнив міжнародний авторитет і позиції Київської Русі.
2. Об'єднав у своїх руках три чверті території Київської держави: Київщину, Волинь, Турово-Пінську, Переяславську, Смоленську, Новгородську, Мінську землі та Поволжя.	2. Вів постійну боротьбу з половцями.
3. Припинив міжусобну боротьбу.	3. Здійснював шлюбну дипломатію:
4. Сприяв розвитку сільського господарства, ремесла, торгівлі	• син Мстислав був одружений зі шведською принцесою;

Внутрішня політика	Зовнішня політика
5. Будував нові міста, розбудовував старі.	<ul style="list-style-type: none"> • дочка Мономаха стала дружиною угорського короля; • син Юрій був одружений з дочкою половецького хана.
6. Зменшив податки міщанам і повинності селянам, обмежив застосування рабської праці.	
7. Доповнив «Руську Правду» та «Правду Ярославичів» «Уставом Володимира Всеволодовича», закони якого сприяли економічному піднесенню держави.	
8. Був автором твору «Повчання дітям»	

Робота з історичним джерелом

Прочитати уривок з «Повчання дітям» Володимира Мономаха (С. 112 підручника) і відповісти на запитання.

1. Яку чесноту Володимир Мономах найчастіше згадує в цьому уривку?
2. Що у Мономаховому «Повчанні дітям» не втратило значення і сьогодні?

Робота з поняттям

Федеративна монархія — сукупність самостійних чи напівсамостійних князівств, земель, що проводять незалежну політику.

Робота з картою «Самостійний розвиток земель-князівнь Київської Русі у серед. XII — на поч. XIII ст. Змагання за київський престол»

Назвіть удільні князівства Київської Русі

Робота в групах, парах

Прочитати у підручнику причини феодальної роздробленості Київської Русі (С. 114). Вибрати, на ваш погляд, дві найважливіші причини, записати їх у зошиті. Об'єднатися з сусідом по партії у пару і з чотирьох записаних вами причин після обговорення виділити дві найважливіші. Далі об'єднатися у четвірки і виділити із записаних у парах причин дві найголовніші. Четвірки зачитують у класі виділені ними дві найважливіші причини феодальної роздробленості Київської Русі, занотовують їх на дошці, уникаючи повторень.

V. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

1. Зробіть висновок щодо діяльності Володимира Мономаха та його сина Мстислава.
2. У чому полягає суть феодальної роздробленості держави? Розкрийте причини цього історичного процесу.

VI. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 11), читати, відповідати на питання; опрацювати записи в зошиті; вивчити визначення понять.

**ТЕМА. ПОЛІТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
КИЇВСЬКОГО, ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО, ЧЕРНІГОВО-СІВЕРСЬКОГО
КНЯЗІВСТВ СЕРЕДИНИ XII — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.**

Мета: охарактеризувати розвиток Київського, Переяславського та Чернігово-Сіверського князівств у період феодальної роздробленості; визначити особливості їх політичного, економічного та культурного розвитку; розвивати вміння самостійно працювати, критично мислити, аналізувати, порівнювати, працювати з додатковими історичними джерелами, висловлювати власну думку; виховувати почуття патріотизму до власної держави.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Запитання учням

Чи означала політична роздробленість Київської Русі її крах як держави?

Бажаний результат обговорення: розуміння того, що Київська Русь продовжувала своє існування як держава, але змін зазнала форма її державного устрою. Згадати визначення поняття «федеративна монархія».

Робота з картою

За допомогою карти «Самостійний розвиток земель-князів Київської Русі у середині XII ст. — на початку XIII ст. Змагання за Київський престол» (атлас з історії України за 7 клас або С. 116 підручника) виконати завдання.

1. Знайти по карті Київське, Переяславське і Чернігово-Сіверське князівства, визначити їх столиці.
2. Назвати інші міста, що знаходились на території цих князівств.
3. Назвати сусідів даних князівств.
4. Яке із князівств займало найбільшу територію?
5. А яким князівством, на вашу думку, намагатимуться оволодіти всі князі і чому?

Робота в групах

Поділити клас на шість груп по 4–5 чоловік, завданням яких є прочитати відповідний параграф підручника і зробити візитну картку князівства, яка б містила найважливішу інформацію. Візитна картка робиться на окремому аркуші паперу, який по закінченні роботи кріпиться на дошці. На роботу надається до 10–12 хв. З двох

однакових груп першою виступає та, що раніше впоралася з цим завданням. Друга доповнює в разі необхідності.

- 1–2 групи. Київське князівство.
- 3–4 групи. Переяславське князівство.
- 5–6 групи. Чернігово-Сіверське князівство.

Завдання

Заповніть таблицю, записавши в стовпчики відповідні номери наведених фактів, які стосуються Київського, Чернігівського та Переяславського князівств.

1. Розташоване на сході Лівобережжя.
2. Найбільш населене князівство.
3. Розорене Андрієм Боголюбським.
4. Був побудований Софійський собор.
5. Потерпало від постійних нападів половців.
6. Розташоване на Правобережжі Дніпра.
7. За володіння ним між князями тривали суперечки.
8. Розташоване на півночі України.
9. Перебувало в залежності від Києва.
10. Князь Святослав Ярославич.
11. Розташоване на перетині торгових шляхів.
12. Князь Володимир Глібович.
13. Столиця цього князівства посідала друге місце за розміром серед руських міст.

Відповідь

Князівство		
Київське	Чернігівське	Переяславське
2, 3, 6, 7, 11	4, 8, 10, 13	1, 5, 9, 12

Робота з підручником

Опрацювати матеріал підручника «Слово о полку Ігоревім» — історичне джерело і літературна пам'ятка Київської Русі» (С. 124–125) і дати відповіді на запитання.

1. Які події зображені в «Слові о полку Ігоревім»?
2. У чому, на думку автора, полягали причини невдачі цього походу?
3. Які відомості про життя і побут тогочасного суспільства ми можемо отримати з даного джерела?

III. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 12), читати, відповідати на питання.

**ТЕМА. ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
ГАЛИЦЬКОГО І ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВ.**

Мета: розкрити особливості політичного та соціально-економічного розвитку Галицького і Волинського князівств, охарактеризувати діяльність галицьких князів Володимира та Ярослава Осмомисла; розвивати вміння порівнювати, аналізувати, робити висновки, критично мислити.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

1. Покажіть на карті князівства, на які розпалась Київська держава, та їхні столиці.
2. Назвіть причини політичної роздробленості Київської Русі.
3. Що залишилося спільним в удільних князівствах? У чому проявлявся їхній статус незалежності?
4. Назвіть п'ять князівств, що утворились на межі XII–XIII ст. на землях сучасної України. Покажіть їх на карті.

III. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Прочитайте відповідний матеріал підручника(С. 129–132) і поставте олівцем позначки:

- 1-а група — навпроти положень, які розкривають пункт «Географічне положення»;
- 2-а група — навпроти положень, які висвітлюють питання «Розвиток ремесел»;
- 3-я група — навпроти положень, які розкривають питання «Правляча династія»;
- 4-а група — навпроти положень, які розкривають питання «Визначні архітектурні пам'ятки».

Користуючись отриманою інформацією, заповніть таблиці.

Прогнозоване заповнення таблиць

Волинське князівство			
1	2	3	4
Вдале географічне розташування. Сусіди: на заході — Польща; на півночі — Литва і Полоцька земля; на сході — Турівська і Київська земля; на півдні — Галицька. Столиця — м. Володимир. Міста: Любомль, Холм, Каменець, Белз, Червен, Луцьк	Ремесла: зброярство, камінеобробне та гончарне, ювелірна справа. Існували торговельні колонії німців, новгородців, євреїв	Правила династії Мстиславовичів з роду Мономаховичів. По смерті Мстислава виокремилось Володимирське та Луцьке князівства	Мстислав Ізяславич побудував у Володимирі у XII ст. кафедральний храм Успіння Богородиці

Галицьке князівство			
1	2	3	4
Займало територію від Карпат і Дністровсько-Дунайського Причорномор'я на південному заході до Польщі і Волині на півночі. Межували з Київською землею. Столиця — місто Галич. Найбільші міста: Галич, Теремовля, Перемишль, Звенигород	Інтенсивний розвиток землеробства, ремесла і торгівлі. Великі поклади солі. Ремесла: ювелірна справа, гончарство, ковальство, виготовлення скла. Проходили важливі торгові шляхи із Західної Європи до Києва і далі на схід та інші. Галицькі бояри були найбагатшими на Русі	Перша самостійна династія — Ростиславичі, нащадки онука Ярослава Мудрого. Князь Володимирко об'єднав всі галицькі землі. Найбільшої могутності досягло за Ярослава Осмомисла	Володимирко переніс столицю з Перемишля до Галича. Об'єднав всі галицькі землі. За Ярослава Осмомисла збудовано Успенський собор, мурований палац князя, оборонні вежі; започатковано Галицько-Волинський літопис. Підтримував дипломатичні відносини з Візантією та Священною Римською імперією. Мав дружні відносини з Польщею та Угорщиною

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

Номери наведених положень розподіліть у таблиці відповідно між Галицьким і Волинським князівствами.

1. Об'єднане Володимирком Володаревичем.
2. Мало кордон із литовськими племенами.
3. Столиця — місто Володимир.
4. Сильна влада боярства.
5. Першим відокремилася від Київської Русі.
6. Правила династія Мономаховичів.
7. Мало поклади солі.
8. Уважалося володінням київських князів.
9. Розширило територію до пониззя Дунаю.
10. Налезало Ростиславичам.

Відповідь

Князівство	
Галицьке	Волинське
1, 4, 5, 7, 9, 10	2, 3, 6, 8

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 13), читати, відповідати на питання.
2. Знайти додаткову інформацію про архітектурні пам'ятки Київської Русі періоду роздробленості.

ТЕМА. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.

Клас

Дата

Мета: дати характеристику стану розвитку окремих сфер культури на основі прикладів, описати основні видатні пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва; розвивати вміння працювати з різноманітними історичними джерелами, аналізувати, порівнювати, критично мислити; виховувати інтерес до історії власного народу, його непростого минулого.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «пергамент», «мініатюра», «заставка», «ініціал».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Висловіть припущення про те, як могла позначитися на розвитку культури феодальна роздробленість.

Учитель. У другій половині XI — першій половині XII ст. відбувався досить бурхливий розвиток культури Київської Русі. Освіта, наука й культура розвивалися під безпосереднім впливом церкви. Християнське богослужіння потребувало грамотних людей, і церква їх виховувала.

Коментоване читання

Прочитати текст підручника (С. 134) і дати відповіді на запитання.

1. Доведіть або спростуйте твердження, що писемність була поширена серед різних верств населення.
2. Що таке берестяні грамоти?
3. Які наукові знання розвивались у Київській Русі? Чому саме вони?
4. Чому саме міста стали осередками розвитку наукових знань?
5. Чому, на вашу думку, на Русі переважав інтерес до гуманітарних наук, Божого слова? Які це мало наслідки для подальшого розвитку культури?

Робота з поняттями

Прочитати текст підручника (С. 136) і вписати визначення слів: «пергамент», «мініатюра», «заставка», «ініціал». На ілюстраціях підручника книг знайти мініатюру, заставку та ініціал.

Самостійна робота

Прочитати пункт підручника «Архітектура і мистецтво» (С. 138–141) і скласти розповідь про одну за вибором учня пам'ятку архітектури чи мистецтва Київської Русі періоду роздробленості. Можна використовувати додаткові історичні джерела, які учні повинні були підготувати до уроку як випереджальне завдання.

Завдання

1. Київська Русь, особливо в X — першій третині XIII ст., належала до наймогутніших держав Середньовіччя. Назвіть факти з історії Київської Русі, якими можна було б проілюструвати цей висновок.
(Всі висловлені пропозиції записуються на дошці. Якщо під час виконання завдання виникають труднощі, учитель допомагає школярам.)
2. Заповніть таблицю, записавши в стовпчики відповідні номери чинників, що мали позитивний або негативний вплив. Зробіть висновки про роль і місце Київської держави в історії країн Східної Європи.

Позитивний вплив	Негативний вплив

1. Високий рівень розвитку сільського господарства.
2. Гуманізм права (не передбачалося смертної кари).
3. Створення імперії.
4. Розвиток ремесла.
5. Завойовницькі походи та людські втрати в них.
6. Участь у міжнародній торгівлі.
7. Високий рівень розвитку освіти та мистецтва.
8. Виникнення й розвиток великих міст.
9. Створення умов для асиміляції завойованих народів.
10. Міждинастичні шлюби.
11. Захист від кочівників.

III. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 14), читати, відповідати на питання; вивчити визначення понять; повторити основні положення розділу.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ ЗА ТЕМОЮ
«КИЇВСЬКА РУСЬ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.»

Клас
Дата

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів з теми; повторити основні положення теми, поняття; визначити, що засвоїли добре, а над чим ще потрібно попрацювати; розвивати вміння аналізувати, працювати з різноманітними історичними джерелами, критично мислити; працювати в парах; висловлювати власну думку.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Назва теми записана на дошці.

Завдання

Назвіть проблеми, які розглядалися в ході вивчення розділу «Київська Русь у другій половині XI — першій половині XIII ст.».

III. Узагальнення та систематизація фактів, подій, явищ

Учитель повідомляє завдання уроку.

Історичний диктант

- До тріумфірату Ярославичів входили: __ (Ізяслав, Святослав, Всеволод)
- У битві на річці Альті перемогу здобули:
 - руські війська;
 - половецькі війська;
 - турки.
- Брати Ярославичі доповнили:
 - «Руську Правду»;
 - «Повчання дітям» Володимира Мономаха,
 - договір з Візантією.
- Князівський з'їзд у Любечі відбувся __ р. (1097)
- Із 1113 до 1125 р. великим князем був __. (Володимир Мономах)
- Володимир Мономах став князем:
 - завоювавши місто;
 - отримавши Київ у спадок від батька;
 - на запрошення киян.
- Володимир Мономах є автором:
 - «Повчання дітям»;
 - «Слова о полку Ігоревім»;
 - «Руської Правди».
- Назвіть князівства на території України періоду роздробленості. (Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке)

9. У «Слові о полку Ігоревім» розповідається:
- про вдалий похід князя Ігоря на Візантію;
 - військову підготовку князівської дружини;
 - поразку руських військ від половців.
10. Слово «Україна» згадується __ р. (1187)
11. Особливістю політичного життя Галицького князівства була постійна боротьба між князями та __ (боярами).
12. Автором «Повісті минулих літ» вважається __ (Нестор-літописець).

Учні обмінюються роботами, перевіряють за допомогою вчителя відповіді історичного диктанту. Кожна правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Письмова робота

- Укладаючи свій заповіт, Ярослав Мудрий намагався розв'язати проблему престолонаслідування та запобігти міжусобній боротьбі своїх синів. Чи вдалося це йому? Чому?
- Назвіть місто, де відбулося повстання 1068 р. Охарактеризуйте це повстання за планом:
 - причини повстання;
 - перебіг подій;
 - наслідки.
- Доведіть або спростуйте твердження: «Відповідальність за деякі половецькі напади на Русь в XI — XII ст. лягала на самих князів».
- Проаналізуйте, чи досяг Любецький з'їзд князів своєї основної мети.
- Дайте характеристику одного з князів Київської Русі періоду феодальної роздробленості.
- Які князівства утворились на теренах сучасної України?
- Що з того, про що писав Володимир Мономах у «Повчанні дітям», ви врахуєте, створюючи власний кодекс честі?
- До яких позитивних і негативних наслідків призвела феодальна роздробленість? Відповідь обґрунтуйте.
- Назвіть причини політичної роздробленості Київської Русі.
- Що залишилось спільним в удільних князівствах? У чому проявлявся їх статус незалежності?
- Складіть туристичний путівник будь-якого удільного князівства Київської Русі періоду феодальної роздробленості.
- Заповніть таблицю «Розвиток культури Київської Русі в другій половині XI — першій половині XIII ст.».

Галузь культури	Характерні ознаки
Освіта	
Наукові знання	
Література	
Літописання	
Архітектура	
Мистецтво	

Обговорення результатів, підбиття підсумків.

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання, повторити основні положення теми.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«КИЇВСЬКА РУСЬ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.»

Клас

Дата

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями матеріалу даної теми; повторити основні положення теми; розвивати вміння аналізувати, давати письмові відповіді на запитання, працювати самостійно.

Тип уроку: урок контролю та перевірки знань.

Обладнання: картки із завданнями двох варіантів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів стосовно правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Учні отримують картки із завданнями двох варіантів.

Варіант I

1. Укажіть, хто з синів Ярослава Мудрого за його заповітом посів київський престол по його смерті. (*Ізяслав, Святослав, Всеволод*)
2. Назвіть хронологічні рамки правління Мстислава Володимировича. (*1125–1132*)
3. Установіть відповідність між історичними діячами та фактами біографій.

1) Об'єднання Галицького князівства	А) Ігор Святославич
2) Ініціатор скликання Любецького з'їзду	Б) Володимир Мономах
3) Один із синів Ярослава Мудрого, що входив до тріумвірату	В) Володимирко
4) Князь, що очолив похід проти половців 1185 р.	Г) Всеволод Ярославич

Відповідь: 1 В; 2 Б; 3 Г; 4 А.

4. Про яку історичну подію йдеться у літописі? Якого року відбулася ця подія?

«І говорили вони один одному, кажучи: «Пощо ми губимо Руську землю, самі проти себе зваду маючи? А половці землю нашу розносять і радіють, що межі нами війна донині. Відтепер з'єднаймося в одне серце і обережімо Руськую землю. Кожен хай держить отчину свою...»? (*З'їзд князів у Любечі у 1097 р.*)

5. Охарактеризуйте зовнішню політику князя Володимира Мономаха.
6. Складіть тези розповіді на тему «Політичний і соціально-економічний розвиток Чернігово-Сіверського князівства».
7. Наведіть два приклади, що свідчать про високий рівень розвитку архітектури Київської Русі в другій половині XI — першій половині XIII ст.

Варіант II

1. Якого князя на київський престол запросили кияни 1113 р.? (*Володимира Мономаха*)
2. Назвіть хронологічні рамки правління Володимира Мономаха. (1113–1125)
3. Установіть відповідність між історичними діячами та фактами їхньої біографій.

1) Піднесення Галицького князівства	А) Мстислав Володимирович
2) Син Володимира Мономаха, якого церква визнала святим	Б) Андрій Боголюбський
3) Князь, проти якого кияни повстали 1068 р.	В) Ярослав Осмомисл
4) Суздальський князь, що пограбував Київ у 1169 р.	Г) Ізяслав Ярославич

Відповідь: 1 В; 2 А; 3 Г; 4 Б.

4. Укажіть, з якого джерела наведено цитату.

«Усього ж паче убогих не забувайте, але наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступіть самі, і не давайте сильним погубити людину», — та назвіть автора цього твору. (*Володимир Мономах «Повчання дітям»*)

5. Охарактеризуйте внутрішню політику Володимира Мономаха.
6. Складіть тези розповіді на тему «Політичний і соціально-економічний розвиток Галицького князівства».
7. Наведіть два приклади, що свідчать про високий рівень розвитку книжної справи в другій половині XI — першій половині XIII ст.

ТЕМА 4. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА

УРОК 21

ТЕМА. УТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА РОМАНА МСТИСЛАВИЧА

Клас
Дата

Мета: ознайомити учнів з новим етапом української історії — Галицько-Волинською державою, поглибити й систематизувати знання про Галицьке й Волинське князівства, їх об'єднання; розкрити основні напрямки діяльності князя Романа Мстиславича та показати, як його сини боролися за відродження Галицько-Волинської держави; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення учнів; розвивати вміння аналізувати, порівнювати, висловлювати власну точку зору.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «бояри», «опозиція», «регентство».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Тема уроку записана на дошці.

Завдання

1. Знайдіть у записі теми уроку відомі вам назви.
2. Поставте запитання до теми уроку. Запишіть їх у зошити. Зачитайте.

Учитель записує висловлені пропозиції на дошці, стежачи за тим, щоб вони не повторювалися, і зазначає, що дати відповіді на ці питання є завданням уроку.

III. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Назвіть відомі вам факти з історії Волинського і Галицького князівств.

Усі пропозиції учитель записує на дошці.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про створення Галицько-Волинської держави.

Робота з таблицею

Прочитати текст підручника (С. 148–149) і заповнити таблицю «Внутрішня і зовнішня політика Романа Мстиславича».

Внутрішня політика	Зовнішня політика
1. Зміцнив центральну владу. Обмежив права бояр.	1. 1203 р. — оволодів Києвом, став наймогутнішим правителем Південно-Західної Русі.
2. Підніс економічну та військову могутність князівства.	2. Провів успішні походи проти половців та литовських князів.
3. Спирався у своїй діяльності на дружину і середні і вищі верстви населення волинських міст	3. Підтримував дружні відносини з Візантією і країнами Західної Європи. 4. Установив тісні взаємини з Німеччиною

Обговорення завдання, визначення головних ознак діяльності князя.

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 149, 150–151), дати відповіді на запитання й виконати завдання.

1. Чому поляки влаштували засідку на Романа?
2. Які висновки про Романа можна зробити зі слів польського хроніста XIII ст.: «За короткий час він так піднявся, що правив над усіма землями і князями Русі»?
3. Назвіть ознаки, які характеризували історію Галицької та Волинської землі після смерті Романа Мстиславича.
4. Поясніть, чому цей період дістав назву «боярська смута».
5. Яка роль у цей період належала княгині Анні — матері Романових дітей — Данила та Василька?
6. Визначте наслідки періоду «боярської смуги» для історії Галицько-Волинського князівства

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Складіть від імені Романа Мстиславича розповідь про його життя на зразок «Повчання дітям» Володимира Мономаха, у якому він повідомляє про головні події свого життя і дає настанови нащадкам.

V. Домашнє завдання

Опрацювати текст підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 15) і відповісти на запитання.

ТЕМА. **МОНГОЛО-ТАТАРСЬКА НАВАЛА НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ**

Клас
Дата

Мета: розкрити причини перемог монголо-татар та показати наслідки монголо-татарського завоювання для Київської Русі; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення учнів, розвивати вміння аналізувати історичні події, зіставляти їх, показати героїзм народу в боротьбі проти загарбників, виховувати почуття поваги до історичного минулого.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «Золота Орда», «баскаки», «ставка».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Наступне завдання учитель формулює, виходячи з того, що учні мають початкові уявлення з теми уроку, одержані в ході вивчення початкового курсу історії в 5-му класі.

- Сформулюйте у вигляді окремих тверджень все, що нам відомо про монголо-татар. Запишіть їх у зошити (не більше трьох). Зачитайте.

У разі необхідності учитель може додати й своє твердження.

Всі твердження учитель записує на дошці, не коментуючи їх. У кінці уроку необхідно буду підтвердити або заперечити дані твердження.

III. Вивчення нового матеріалу**Розповідь учителя**

Учитель розповідає про створення Монгольської держави і походу Чингісхана, про битву на Калці.

Бесіда

1. У чому полягали причини перемог монгольського війська?
2. Які країни були завойовані монголами?
3. Як на ваш розсуд, чому русичі зазнали поразки у битві на Калці?

Робота з картою

За допомогою карти історичного атласа дати відповіді на запитання.

1. Назвіть місце, де відбулася перша битва між русичами, половцями й татарською ордою.
2. Назвіть час і напрямок першого походу військ Батия на Русь.
3. Назвіть час і напрямок другого походу Батия на Русь.
4. Назвіть столицю Золотої Орди.

Робота з історичним джерелом

Із «Повісті минулих літ»: «Узяв він (Батий) город Переяслав списом, вибив його весь, і церкву архангела Михайла сокрушив, і начиння церковне незчисленне срібне і золоте, і дороге каміння взяв. І єпископа преподобного Симеона вони вбили.

У той же час послав він війська на Чернігів. Обступили вони город великою силою, і Мстислав Глібович, почувши про напад на город іноплемянних, прийшов на них зі всіма воями. Билися вони, переможений був Мстислав, і безліч із воїнів його побито було, і взяли вони город, і запалили вогнем».

1. Що ви дізналися про завоювання монголо-татарами Переяслава та Чернігова?
2. Визначте наслідки завоювання для подальшої історії цих міст.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про завоювання монголами Києва.

Робота з візуальним джерелом

Учні мають розглянути репродукцію картини С. Іванова «Баскаки» (С. 160) і дати відповіді на запитання.

1. Яку подію відобразив художник на історичній картині?
2. Як ви вважаєте, у яких землях відбувається дія?
3. За якими деталями ви це визначили?

Робота з таблицею

1. Прочитайте текст підручника (С. 160–161), заповніть таблицю «Наслідки монгольського панування».

Прогнозоване заповнення таблиці

Сфери, на які насамперед вплинуло золотоординське ярмо		
Економічна	Політична	Військова
Надмірні податі виснажували економіку Київської Русі	Припинилися міжусобиці, отримання князми ярлика на князвання	Обов'язок руських князівств брати участь у воєнних походах монголо-татар

2. Прокоментуйте наведену таблицю. Як вона відображає рівень залежності руських земель від Золотої Орди?

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Бесіда з учнями

Повернутися до питань початку уроку.

1. Чому монголо-татари досить швидко змогли підкорити величезні території та утворити одну з найбільших в історії імперій?
2. Визначте, у чому полягало значення боротьби нашого народу з монгольською навалою.

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 17), відповісти на запитання.

ТЕМА. РОЗКВІТ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО ТА ЙОГО НАСТУПНИКІВ

Клас

Дата

Мета: розкрити основні напрямки внутрішньої та зовнішньої політики Данила Романовича та їх головні досягнення, ознайомити учнів з політикою наступників князя; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення учнів, визначати роль особистості в історичному процесі, виховувати повагу до історичного минулого.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Запитання

Коли і внаслідок яких подій Данило Романович прийшов до влади в Галицько-Волинському князівстві?

III. Вивчення нового матеріалу

Міні-лекція «Правління Данила Галицького»

Учні, слухаючи лекцію, мають заповнити таблицю «Внутрішня та зовнішня політика Данила Галицького».

Внутрішня політика	Зовнішня політика

Запитання

1. Чому, на ваш розсуд, Данило Галицький вирішив прийняти корону від Папи Іннокентія IV?
2. З якою метою здійснив коронацію Данила Галицького Папа Іннокентій IV?
3. Яке значення мала коронація Данила Галицького для Галицько-Волинської держави.

Робота з картою

Користуючись картою атласа «Галицько-Волинська держава — безпосередня спадкоємиця традицій Київської держави», виконайте завдання.

1. Назвіть столицю Галицько-Волинської держави за часів Данила Галицького.
2. Яке місто було засновано Данилом Галицьким 1256 р.?
3. Назвіть князівства, які були включені до складу Галицько-Волинської держави.
4. Назвіть країни, з якими довелося воювати Данилу Галицького.
5. Коли відбулися походи монголів проти Галицько-Волинської держави під керівництвом Куремси і Бурундая?

Роботах в групах

Клас розподіляється на три групи, які опрацюють відповідний матеріал підручника, додаткову інформацію, отриману під час розповіді вчителя, учні мають підготувати й презентувати питання.

- *1-а група.* Данило Галицький — військовий діяч.
- *2-а група.* Данило Галицький — видатний дипломат.
- *3-я група.* Данило Галицький — державний діяч.

Виступи груп.

Вправа «Три речення»

Прочитати текст підручника (С. 166–167) і передати трьома реченнями суть політики Володимира Васильовича, а також Лева Даниловича.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

1. Коли сталися події?

- а) Завдання князем Данилом нищівної поразки хрестоносцям, що загарбали Дорогочин (1238).
- б) Ярославська битва (1245).
- с) Візит Данила Галицького до Золотої Орди (1245).
- д) Роки життя Данила Галицького (1201–1264).
- е) Коронація Данила Галицького (1253).

2. Назвіть характерні ознаки правління наступників Данила Галицького. Чи згодні ви з думкою, що саме в цей час розпочався поступовий занепад Галицько-Волинської держави? Свою відповідь обґрунтуйте.

V. Домашнє завдання

Опрацювати тест підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 17), відповісти на запитання.

ТЕМА. ОСТАННІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІ КНЯЗІ. БОРОТЬБА ПОЛЬЩІ, УГОРЩИНИ ТА ЛИТВИ ЗА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКУ СПАДЩИНУ

Клас
Дата

Мета: розкрити основні напрямки діяльності нащадків Данила Галицького та причини занепаду Галицько-Волинської держави; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення учнів, сформулювати уявлення про роль особистості в історичному процесі, вміння аналізувати історичні факти й події, давати оцінку діяльності Галицько-Волинських правителів, виховувати повагу та інтерес до вивчення історії України.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

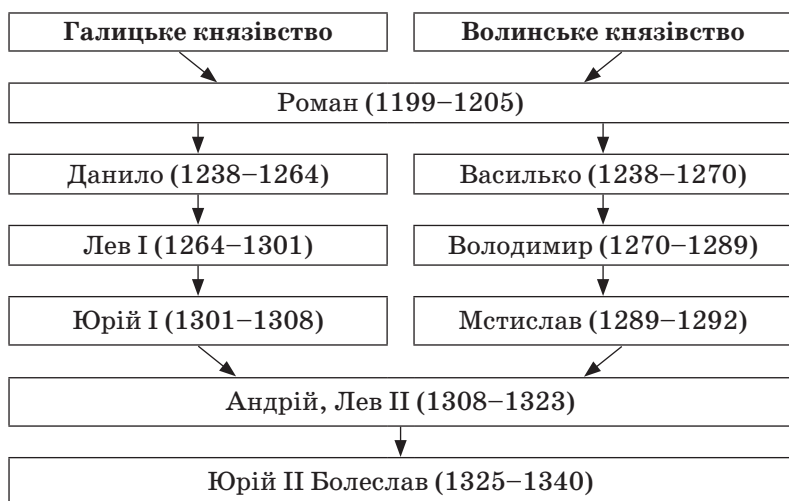
II. Актуалізація опорних знань

Бліцопитування

1. Коли відбулось об'єднання Галичини і Волині?
2. Назвіть столицю Галицько-Волинського князівства.
3. Де і коли відбулася коронація Данила Галицького?
4. Якого року було засновано місто Львів?
5. Назвіть титул Галицького правителя Данила.
6. Укажіть рік отримання Данилом Галицьким ярлика на князювання.
7. Хто був в опозиції до Галицьких правителів?
8. Якого року Данило Романович здобув перемогу над хрестоносцями?
9. Хто був союзником Данила у боротьбі проти монголо-татар?
10. Коли русичі здобули перемогу над монголо-татарами?
11. З якими країнами воював Данило Романович?
12. Назвіть рік смерті князя Данила Галицького?

III. Вивчення нового матеріалу

Робота зі схемою

1. Дайте назву схемі.
2. Складіть питання до неї.

Самостійна робота

Прочитати текст підручника, заповнити таблицю.

Князі Галицько-Волинської держави		
Князь	Роки князювання	Діяльність
Юрій I Львович	1301– 1308 рр.	<ol style="list-style-type: none">1. Прийняв королівський титул.2. Переніс столицю зі Львова до Володимир-Волинського.3. Уклав союз з мазовецьким князем Казимиром Куявським.4. Заручився підтримкою хрестоносців проти Литви.5. 1303 р. утворив окрему Галицьку церковну митрополію
Андрій і Лев II	1308– 1323 рр.	<ol style="list-style-type: none">1. Брали участь у боротьбі польських князів проти німецького натиску.2. Підтримували на своїх землях міжнародну торгівлю.3. Підтримували союзні відносини з Тевтонським орденом.4. Вели боротьбу з Ордою
Юрій II Болеслав	1323– 1340 рр.	<ol style="list-style-type: none">1. Продовжував політику своїх попередників — урегулював відносини із Золотою Ордою, Литвою, Тевтонським Орденом.2. Сприяв розвитку міст.3. Обмежував владу бояр.4. Складні відносини з Польщею та Угорщиною

Обговорення завдання.

Робота з картою

Використовуючи карту історичного атласа «Українські землі під владою іноземної держави», виконайте завдання.

1. Назвіть українські землі, які опинилися у складі Польщі у XIV ст.
2. Назвіть українські землі, які опинилися у складі Великого князівства Литовського у XIV ст.
3. У складі якої держави перебувало Закарпаття після 1382 р.?
4. У складі якої держави опинилась Північна Буковина?
5. У складі якої держави перебували Північне Причорномор'я і Крим?

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

1. Назвіть здобутки та прорахунки останніх галицько-волинських князів.
2. Поміркуйте, чи можна правління Любарта розглядати в межах історії Галицько-Волинської держави? Свою відповідь обґрунтуйте.
3. Назвіть причини загибелі Галицько-Волинської держави.

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 18).

**ТЕМА. КУЛЬТУРА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.
ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Клас
Дата

Мета: сформувати уявлення про культуру Галицько-Волинського князівства, познайомити з найбільш визначними пам'ятками культури; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення; виховувати почуття прекрасного.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Тема уроку записана на дошці.

Завдання учням

За аналогією з подібними темами складіть план вивчення нового матеріалу. Запишіть у зошити. Зачитайте.

Учитель висловлені пропозиції запише на дошці.

Відповідно до складеного плану вивчення нового матеріалу сформулюйте завдання уроку.

Обговорення завдання.

III. Вивчення нового матеріалу.

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 173, п. 1) і дати відповіді на запитання.

1. Яких впливів зазнала культура Галицько-Волинської держави?
2. Назвіть особливості галицької архітектури.

Робота в групах

Поділити клас на 5 груп по 5–6 учнів.

- 1-а група — «Освіта».
- 2-а група — «Літописання».
- 3-я група — «Архітектура».
- 4-а група — «Образотворче мистецтво».
- 5-а група — «Історичне значення Галицько-Волинської держави».

Виступи груп.

1-а група. «Освіта»

1. Єпископські кафедри, монастирі — центри культурно-освітнього руху.
2. Приходські школи — початкова освіта.
3. Школи для підготовки ремісничих професій і купців, священників.
4. Середню освіту здобували самостійно.
5. Вищу освіту здобували за кордоном.
6. Ідеальна людина — людина, що знала три мови: грецьку, латину та одну з європейських.

2-а група. «Літописання»

1. 1097 р. — «Повість про осліплення Василька».
2. XIII ст. — Галицько-Волинський літопис: перша частина: життя і діяльність Данила Галицького; друга — присвячена історії Волині й розпочинається 1260 р.

3-я група. «Архітектура»

1. Високий рівень архітектури.
2. Будівлі — з дерева, церкви — з білого каменю.
3. У Галичі 30 монументальних споруд.
4. Панування романського стилю
5. Облицювання внутрішніх стін палаців і багатих будинків керамічними рельєфними плитками із зображеннями птахів, рослин та ін.
6. XIII ст. — на Волині починається будівництво з волинської брущатої цегли.

4-а група. «Образотворче мистецтво»

1. Розвиток ікон писання (Алімпій, Григорій та їх учні).
2. Галицька школа іконопису — ікона Св. Юрія Зміборця на чорному коні.
3. Волинська ікона — ікона Богоматері — Одигітрії кінця XIII — початку XIV ст. з Покровської церкви м. Луцька.

5-а група. «Історичне значення Галицько-Волинської держави»

1. Галицько-Волинська держава — спадкоємиця Київської Русі.
2. Значний внесок у формування української культури.
3. Розташована на українських землях, вона стала першою населеною переважно представниками однієї нації українською державою.

Обговорення завдання. Основні тези, необхідні для запам'ятовування, записати в зошити. Розглянути ілюстрації ікон, архітектурних споруд в підручнику й додатковому ілюстративному матеріалі.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання

1. Де був написаний Галицько-Волинський літопис?
2. Яка була найбільш красива церква в Галичині? Хто її збудував?
3. Яке оформлення було притаманне давньоруським літописам?
4. Назвіть факти, які доводять існування шкіл у Галицько-Волинському князівстві.
5. Доведіть або спростуйте твердження: «У Галицько-Волинському князівстві високого рівня розвитку набув живопис».
6. Назвіть найбільш видатні твори образотворчого мистецтва Галицько-Волинського князівства.

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 19), читати й відповідати на запитання.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ ЗА ТЕМОЮ
«ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА»

Клас

Дата

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів по темі «Галицько-Волинська держава»; повторити основні положення теми, поняття; визначити, що засвоїли добре, а над чим ще потрібно попрацювати; розвивати вміння аналізувати, працювати з різноманітними історичними джерелами, критично мислити; працювати в парах; висловлювати власну думку.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Назва теми записана на дошці.

Завдання

Назвіть проблеми, які ми розглянули в ході вивчення розділу «Галицько-Волинська держава».

III. Узагальнення та систематизація фактів, подій, явищ

Учитель оголошує завдання уроку.

Конкурс «Вгадай князя»

Учитель по черзі пропонує учням уривки з літературних творів, в яких згадується про князів Галицько-Волинської держави.

В Галич, на Дністер широкий,
Ти столицю переніс,
І за тебе аж під хмари
Галицький престол підріс. (*Володимирко*)

Ти могутньою рукою
Аж до Києва досяг —
Всі князі тобі скорились
І на твій клялися шлях. (*Роман Мстиславович*)

Із журби охляли руки
І поникла голова...
На спочин його прийняла
В Холмі церковця свята... (*Данило Галицький*)

Щедрий ти для духовенства,
Знав його вагу велику:
Першого настановляли
Українського владика. (*Юрій I*)

«Кращі знавці дат і подій»

- 1199 р. — __. (*Об'єднання Галичини і Волині*)
- __ р. — похід Романа Мстиславича на Польщу, під час якого він загинув. (*1205*)
- __ р. — рік народження Данила Галицького. (*1201*)
- 1203 р. — __. (*Захоплення Романом Мстиславичем Києва*)
- 1239 р. — __. (*Захоплення монголо-татарами Переяслава та Чернігова*)

6. Битва на річці Калка — __ р. (1223)
7. Захоплення монголо-татарами Києва — __ р. (1240)
8. __ р. — Ярославська битва (1245)
9. Отримання Данилом Галицьким ярлика на княжіння — __ р. (1245)
10. 1256 р. — __ . (Перша згадка про Львів)
11. 1253 р. — __ . (Коронація Данила Галицького)
12. 1264–1301 рр. — __ . (Правління Лева Даниловича)
13. 1387 р. — __ . (Перехід Галичини до складу Польщі)

«Кращий літописець»

Уявіть, що ви — літописець. Опишіть діяльність Романа Мстиславича, Данила Галицького, Лева Даниловича, Юрія II Болеслава.

Бліцтурнір

1. Який князь об'єднав Галичину і Волинь?
2. На чю честь місто Львів отримало свою назву?
3. Якого року помер князь Данило Галицький і в якому місті був похований?
4. Хто правив Галичиною по смерті Данила Галицького?
5. Який з князів правив у 1308–1323 рр.?
6. З якого року Галицько-Волинська держава припинила своє існування?
7. Який літопис є головним джерелом з історії Галицько-Волинського князівства?
8. Навколо якої історичної особи розгортається розповідь у першій частині літопису?

IV. Підбиття підсумків уроку

V. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання, повторити основні положення теми «Галицько-Волинська держава».

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА»

Клас

Дата

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями матеріалу теми; повторити основні положення теми; розвивати вміння аналізувати, давати письмові відповіді на запитання, самостійно працювати.

Тип уроку: урок контролю та перевірки знань.

Обладнання: картки із завданнями чотирьох варіантів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів стосовно правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Учні отримують картки із завданнями чотирьох варіантів.

Варіант I

1. Хто і коли об'єднав Волинське і Галицьке князівства в єдину державу?
2. Охарактеризуйте діяльність Данила Галицького, його внутрішню й зовнішню політику.
3. Назвіть дату, учасників і результат Ярославської битви.
4. Складіть і запишіть план відповіді на тему «Розвиток архітектури в Галицько-Волинському князівстві»
5. Назвіть події, пов'язані з датами: 1245 р., 1253 р., 1387 р.
6. Назвіть імена останніх галицько-волинських князів.

Варіант II

1. Хто і коли отримав корону в Дорогочині з рук папського легата?
2. Охарактеризуйте діяльність Романа Мстиславича, його внутрішню і зовнішню політику.
3. Назвіть дату, учасників і результати битви на р. Калка.
4. Складіть і запишіть план відповіді на тему «Образотворче мистецтво Галицько-Волинської держави».
5. Назвіть події, пов'язані з датами: 1199 р., 1203 р., 1239 р.
6. Назвіть міста, що свого часу були столицями Галицько-Волинської держави.

Варіант III

1. Назвіть одну–дві дати з вивченої теми.
2. Назвіть подію.

За Русь, за честь!
Залізний шестопер
Данило власним вимахом простер
І валом сляйва, сталі й дужих тіл
На німця військо хлинуло з двох крил.

М. Бажан. «Данило Галицький»

3. Про кого йдеться?

«Він був князем добрим, хоробрим і мудрим, який спорудив городи многі, і церкви поставив, й оздобив їх різноманітними прикрасами і братолюбством він світився був із братом своїм».

ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ

УРОК 28

ТЕМА. ПОШИРЕННЯ ВЛАДИ ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ ТА ЛИТОВСЬКИХ КНЯЗІВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Клас
Дата

Мета: ознайомити учнів з характером та наслідками польської та литовської експансії на українські землі наприкінці XIV ст.; розкрити сутність Кревської унії та показати її наслідки для українських земель; вдосконалити вміння працювати з історичною картою, складати схеми, працювати з таблицями; виховувати толерантне ставлення до минулого.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «Кревська унія».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Робота з хронологічною таблицею

Учні пропонують уважно проаналізувати хронологічну таблицю й скласти розповідь про загарбання Польщею українських земель.

Польська експансія на українські землі в XIV столітті	
Дата	Подія
1340 р.	Польща захопила Галичину
1340 — 1344	Внаслідок повстання проти Польщі галицькі бояри обрали князем Дмитра Дядька, що не визнав влади Польщі
1344 — 1364	Польща в союзі з Угорщиною ведуть війну за Галичину, в якій перемагають
1352 р.	Галичина проголошується Королівством Руським у складі Польщі
1362 р.	Королівству Руському надані автономні права
1370 р.	Вмирає король Польщі Казимир
1370 р.	Королем Польщі стає його союзник — угорський король Людовік
1372 р.	Людовік ліквідує автономію Галичини
1385 р.	Королевою Польщі стала Ядвіга, дочка Людовіка
1387 р.	Галичина і Західна Волинь остаточно відійшли до Польщі

Робота з підручником

Опрацювати тест підручника (С. 183) і зробити висновки про становище українців під владою Польщі.

Робота з таблицею

Прочитайте текст підручника (С. 184–185, п. 2) і складіть таблицю «Українські землі у складі Великого князівства Литовського».

Українські землі, що входили до складу Великого князівства Литовського	Волинь, Чернігово-Сіверщина, Поділля, Київщина, Переяславщина
Система управління	Великий Литовський князь — сюзерен, українські князі — вассали
Судочинство	На зразок Київської Русі — судить князь
Релігія	Православне християнство

Повідомлення учителя про Кревську унію

Прослухавши повідомлення, учні мають:

1. Зробити висновки про причини укладення Кревської унії.
2. Назвати умови Кревської унії.

III. Закріплення вивченого матеріалу

Бесіда

1. Назвіть причини втрати незалежності українськими землями в XIV ст.
2. Кому належало правило «старовини не порушувати, новини не вводити»? Як ви його розумієте?
3. Православну релігію в Литві називали руською вірою. Чому?
4. Порівняйте політику Великого князівства Литовського та Польщі на українських землях. Зробіть висновки щодо її наслідків.

IV. Домашнє завдання

1. Опрацювати підручник (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 20), відповісти на запитання.
2. Заповніть таблицю «Кревська унія».

Дата укладення	Причини укладення	Основні умови	Наслідки унії		
			для Литви	для Польщі	для України

**ТЕМА. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ
ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО**

Клас

Дата

Мета: розкрити суть політики литовських князів щодо українських земель; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення, вдосконалювати вміння працювати з історичною картою, складати схеми, працювати з таблицями; виховувати історичне мислення.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація знань учнів

Завдання

Обговорити результати заповнення вдома таблиці «Кревська унія».

III. Вивчення нового матеріалу

Проблемне запитання

«Вітовт був талановитий політик, і вся його діяльність була спрямована на скасування Кревської унії» (Н. Полонська-Василенко). Доведіть або спростуйте дане твердження в кінці уроку.

Робота з таблицею

Учні в процесі розповіді учителя мають заповнити таблицю «Політика князя Вітовта».

Прогнозоване заповнення таблиці

Політика князя Вітовта		
Питання для порівняння	Зовнішня	Внутрішня
Мета	Збереження незалежності Литви	Зміцнення держави
Напрямки	Відносини з Польщею і татарами	
Заходи	Військові дії проти татар, укладення Вільненської та Городельської унії	Ліквідація автономного устрою окремих князівств
Результати	Розширення кордонів князівства Литовського майже до Чорного моря, навіть під зверхністю Польщі Литва залишалася окремою державою	Централізація влади Литовського князя

Обговорення завдання, в разі потреби доповнення вчителя.

Робота з візуальним джерелом

Розглянути ілюстрацію картини Яна Матейка «Грюнвальдська битва» та схему Грюнвальдської битви (С. 189 підручника) і виконати завдання.

1. Складіть розповідь про хід Грюнвальдської битви, використовуючи дані схему та ілюстрацію картини
2. У чому полягало значення Грюнвальдської битви?

Евристична бесіда

1. З ким вступив Свидригайло у боротьбу за володіння Поділлям?
2. Які території захопили поляки у 1430–1431 рр.?
3. Чому литовці були незадоволені політикою Свидригайла і кого вони обрали Великим князем Литовським 1432 р.?
4. Назвіть сили, які підтримували Свидригайла і на які опирався Сигізмунд.
5. У чому суть привілею 1432 р. , що видав Сигізмунд, і яку роль він відіграв у боротьбі з Свидригайлом?
6. Коли і де відбулася вирішальна битва між Сигізмундом і Свидригайлом і чим вона закінчилась?

IV. Домашнє завдання

1. Опрацювати матеріал підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 21) і відповісти на питання.
2. Уявіть, що ви — журналіст і вам потрібно написати статтю на тему: «Поступова ліквідація автономії українських князівств у XIV–XV ст.».

ТЕМА. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ УГОРЩИНИ, МОЛДОВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА, МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА КРИМСЬКОГО ХАНАТУ

Клас
Дата

Мета: дати уявлення учням про становище українських земель у складі Угорщини, Молдовського князівства та Московської держави, охарактеризувати процес утворення Кримського ханства, показати наслідки татарських походів на українські землі; продовжувати удосконалювати вміння працювати з картою, аналізувати, сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення школярів.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Розгляньте карту атласа «Українські землі в XV ст.», назвіть українські землі, що опинилися під владою Угорщини, Молдовського князівства та Московської держави.

Робота по групах

Розділити клас на три групи. Кожна група опрацює відповідний матеріал підручника і виконує завдання.

- *1-а група.* Прочитати текст підручника (С. 194–195, пункт 1) і скласти розповідь про перехід Закарпаття під владу Угорщини.
- *2-а група.* Прочитати текст підручника (С. 196, 197) і скласти розповідь про перехід Буковини під владу Молдовського князівства.
- *3-я група.* Прочитати текст підручника (С. 198–199) і скласти розповідь про завоювання Московською державою Чернігово-Сіверщини.

Виступи груп.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про утворення Кримського ханства, що супроводжується показом по карті. Учні записують у зошити необхідну інформацію для запам'ятовування.

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (С. 204) і дати відповіді на запитання.

1. У чому полягала суть турецької політики на українських землях?
2. Чому, на вашу думку, під час набігів турецьких і кримських ханів значну кількість людей забирали в полон?

.....

III. Закріплення вивченого матеріалу

Закінчіть речення.

1. Набіги на українські землі з кінця XV ст. здійснювали __ (*кримські татари*).
2. Федір Коріятович був правителем __ (*Закарпаття*).
3. Італійським містом, що заснувало колонії на узбережжі Чорного моря була __ (*Генуя*).
4. 1478 р. Кримське ханство стало васалом __ (*Туреччини*).
5. Новгород-Сіверщина була приєднана до Московської держави внаслідок __ (*московсько-литовських воєн*).

.....

IV. Домашнє завдання

Опрацювати текст підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 22) і відповіді на запитання.
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ТЕМА. СОЦІАЛЬНИЙ УСТРІЙ В УКРАЇНІ

Клас

Дата

Мета: охарактеризувати соціальну структуру українського населення в XIV–XVI ст.; показати роль духовенства, порівнювати становище тих чи інших верств населення; сприяти формуванню навичок самостійної роботи та критичного мислення учнів; продовжувати розвивати вміння складати таблиці, працювати з текстом, порівнювати, аналізувати, робити висновки.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «соціальна структура», «магнати», «шляхта», «міщани», «селяни», «духівництво», «воевода».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань та вмінь

Учитель. Перед вами на дошці написаний термін «соціальна структура», а від нього поставлені стрілочки, напишіть під стрілочками поняття, слова, що асоціюються у вас з терміном «соціальна структура».

III. Вивчення нового матеріалу

Робота над поняттями

Слухаючи розповідь учителя про соціальну структуру українського суспільства, учні мають записати визначення понять в зошити.

Магнати — це феодалі, що володіють великим земельним володінням та мають вплив на політичне життя країни.

Шляхта — це привілейований шар населення, дрібні землевласники в Польщі, Литві, Білорусі, Україні.

Міщани — це жителі міста, представники податкових верств населення.

Селяни — це жителі сільської місцевості, що перебувають у різних формах залежності від феодалів.

Робота з діаграмою та таблицею

Учні мають проаналізувати діаграму «Соціальна структура українського суспільства» в підручнику (С. 205) і заповнити таблицю.

Назва	Характеристика
Князі	
Магнати (пани)	
Дрібна і середня шляхта	

Робота з підручником

Прочитати текст підручника (С. 208), скласти опорні тези прочитаного уривка.

ТЕМА. ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ

Клас
Дата

Мета: ознайомити учнів з господарським життям населення України у другій половині XIV — першій половині XV ст., дати уявлення про зміни у господарському житті селянства, охарактеризувати розвиток ремесла і торгівлі, розвивати вміння аналізувати факти та події, порівнювати, саможостійно працювати, критично мислити.

Тип уроку: комбінований урок.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «фільварок», «похожі» селяни», «непохожі» селяни», «копа», «дим», «дворище».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Бесіда

1. Назвіть верстви українського населення, становище яких не було охарактеризоване минулого уроку.
2. Назвіть ознаки, що характеризують становища селян у середньовічному суспільстві. Чи були вони притаманні українським селянам?
3. Які групи селян існували в Київській Русі? Висловіть припущення про те, яким могло бути становище селян в XIV–XV ст.

III. Вивчення нового матеріалу

Розповідь учителя

Учитель розповідає про економічне життя України в XIV–XV ст. Учні мають записати основні поняття та їх визначення (фільварок, «похожі» селяни, «непохожі» селяни, копа, «дим», дворище).

Самостійна робота з текстом

Прочитати текст підручника (С. 213–214, п. 2) і дати відповіді на запитання.

1. Чому на українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського відбувалося повільне зростання чисельності міст, а на землях, що входили до складу Польщі, міста зростали швидко?
2. Що таке Магдебурзьке право?
3. Які відмінності між містами, що отримали Магдебурзьке право, і містами, що його не мали?
4. Магістрат — це __ .
5. Хто міг бути обраним до магістрату?
6. Які міста на Україні першими отримали Магдебурзьке право?

Робота з підручником

Прочитайте текст підручника (С. 215–216), складіть опис стародавнього українського міста.

.....
.....
.....

Робота з візуальним джерелом

Розгляньте ілюстрацію в підручнику (С. 217). Випишіть у зошити, звідки та які товари ввозилися в Україну. Що продавав Київ? Зробіть висновок про стан торгівлі в українських землях.

.....

IV. Закріплення вивченого матеріалу

.....
.....

Завдання

1. Чому XV–XVI ст. називають добою розвитку міст? Які найбільші українські міста того часу вам відомі?
2. У яких українських містах існували цехи? Чи сприяла цехова система розвитку ремесла чи, навпаки, гальмувала його?

.....

V. Домашнє завдання

Опрацювати текст підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — § 25), відповісти на запитання.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ТЕМА. **ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIV–XV СТ.**

Клас

Дата

Мета: ознайомити учнів з розвитком духовної культури українських земель другої половини XIV — першої половини XVI ст.; розвивати вміння аналізувати матеріал; удосконалювати вміння складати схеми й працювати за ними, заповнювати порівнювальні таблиці, виховувати історичне мислення, інтерес до історії і культури, естетичні смаки.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

Поняття: «мініатюра», Євангеліє, Псалтир.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Вивчення нового матеріалу

Завдання

Назвіть чинники, які могли впливати на розвиток української культури в другій половині XIV–XVI ст., заповніть таблицю (можна використати текст підручника (С. 218, п. 1)).

Позитивні чинники	Негативні чинники

Робота з таблицею

Прочитати текст підручника (С. 218–219, 222–226) і заповнити таблицю «Українська культура другої половини XIV–XVI ст.».

Прогнозоване заповнення таблиці

Галузь культури	Характерні ознаки, основні досягнення
Освіта	<ol style="list-style-type: none"> 1. Православні церкви і монастирі — центри освіти. 2. Вивчали азбуку, читання, арифметику, церковний спів і письмо. 3. Відкриваються латинські школи. 4. Вищу освіту здобували за кордоном: Празький університет (1347 р.), Краківський університет (1364 р.). 5. Юрій із Дрогобича став ректором Болонського університету, у 1483 р. у Римі вийшла друком його книга «Прогностик» про розташування небесних тіл. Це перша відома друкована праця українського автора. 1488–1494 рр. Юрій Дрогобич працював професором медицини Краківського університету і здобув титул «королівського лікаря»
Книго-друкування	<ol style="list-style-type: none"> 1. 1491 р. — перші книги, друковані кирилицею вийшли у краківській друкарні Швайпольта Фіоля — «Осьмигласник», «Тріодь цвітна», «Часословець». 2. Друкована книга — доступніша для широких кіл населення

Галузь культури	Характерні ознаки, основні досягнення
	3. XIV ст. — відновлення центрів літописання при монастирях — Печерському, Миколаївському, Михайлівському в Києві, Онуфріївському у Львові та ін. 4. Найвизначніші літописи — «Короткий Київський літопис», літописи Великого князівства Литовського
Архітектура і містобудування	1. Формується український стиль дерев'яних трибанних і п'ятибанних церков. 2. Розвивається будівництво оборонних споруд: Мукачівський замок (Закарпаття), Олеський замок (Львівська обл.), Острозький замок (Рівненська обл.). 3. Використання каменю під час будівництва замків
Малярство та книжкова мініатюра	1. Художні центри — Київ, Перемишль, Львів. 2. Настінний розпис на релігійні теми, а також використання народних і світських мотивів та сюжетів. 3. Видатні твори українського живопису кінця XV ст.: ікона «Юрій Змієборець» із с. Звижень Львівської обл., ікона «Богородиця Одигітрія» із с. Красів поблизу Львова. 4. Розвивається книжкова мініатюра, де переважає рослинний орнамент, багатий на фарби, серед яких переважають чорна та червона. 5. Пам'ятки українського книжкового мистецтва — Київський псалтир 1397 р., Галицьке Євангеліє XIV ст.

Обговорення завдання, доповнення, уточнення.

IV. Закріплення знань учнів

Завдання

1. Чому саме Краківський університет зажив популярності серед українських студентів кінця XV ст.? (Для вступу до нього не обов'язково було бути католиком.)
2. Перші друковані книги є колискою сучасної літератури. Дізнайтеся, як називають книги, надруковані в XV ст. (Інкунабули, що з латини перекладається як «колиска».)
3. Оборонні споруди Правобережжя України були переважно кам'яними, а Подніпров'я та Лівобережжя — дерев'яними. Чому? (На Лівобережжі майже немає каменю.)
4. Назвіть відомі вам українські замки. Де вони розташовані? Коли побудовані?
5. Доведіть або спростуйте твердження: «У XIV–XVI ст. уповільнився розвиток української культури».

V. Домашнє завдання

Опрацювати текст підручника (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007, § 25), відповісти на запитання.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ ЗА ТЕМОЮ
«УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV–XVI СТ.)».

Клас

Дата

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів теми; повторити основні положення теми, поняття; визначити, що засвоїли добре, а над чим ще потрібно попрацювати; розвивати вміння аналізувати, працювати з різноманітними історичними джерелами, критично мислити; працювати в парах; висловлювати власну думку.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007; атлас «Історія України. 7 клас», ілюстрації до теми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Назва теми записана на дошці.

Завдання

Назвіть проблеми, які розглядалися в ході вивчення розділу «Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав у другій половині XIV–XVI ст.».

III. Узагальнення та систематизація фактів, подій, явищ

- Назвіть якомога більше історичних термінів і понять, які б ви вжили, розповідаючи про стан українських земель у складі Великого князівства Литовського та Польщі.
- Заповніть таблицю, записавши в стовпчики відповідні номери назв українських земель, які належали Польщі, Великому князівству Литовському, Молдові, Угорщині та Московському князівству.
 - Буковина; 2) Київщина; 3) Волинь; 4) Галичина; 5) Чернігово-Сіверщина; 6) Західне Поділля; 7) Східне Поділля; 8) Закарпаття; 9) Холмщина; 10) Смоленщина; 11) Белз.

Відповідь

Польща	Велике князівство Литовське	Молдова	Угорщина	Московське князівство
4, 6, 9, 11	2, 3, 7	1	8	5, 10

- Позначте одним реченням, чим уславились наведені особи: Вітовт, Швайпольт Фіоль, Костянтин Острозький, Володимир Олелькович, Свидригайло, Юрій Дрогобич, Федір Коріатович, Хаджі-Гірей.
- Юрій Дрогобич писав: «Обшири неба для наших очей незбагнено великі; розумом легко, проте, можемо їх осягнути». Чи згодні ви із середньовічним українським ученим?
- Визначте, коли сталися наведені події.
 - Битва на р. Сині води (1362);
 - Кревська унія (1385);
 - Грюнвальдська битва (1410);
 - утворення Кримського ханства (1499);
 - вихід першої в Україні друкованої книжки (1491);
 - битва під Оршею (1514).

6. Заповніть таблицю, записавши в стовпчики відповідні номери осіб, які є союзниками та противниками.

1) Свидригайло і Сигізмунд; 2) Ольгерд і Кейстут; 3) Любарт і Казимир 3; 4) Вітовт і Володимир Ольгердович; 5) Вітовт і Ягайло.

Відповідь

Союзники	Противники
2, 5	1, 3, 4

7. Заповніть таблицю, записавши в стовпчики відповідні номери наведених понять, дат, імен, географічних назв, які стосуються Центральної України, Галичини та Волині, Буковини, Закарпаття, Криму та Південної України.

1) Львів, 2) Менглі-Гірей; 3) Хотинська фортеця, 4) Володимир Олелькович; 5) 1481 р.; 6) Мукачівський замок; 7) ясир; 8) Федір Коріатович; 9) Руське воєводство; 10) Покуття; 11) Свидригайло; 12) Тиса.

Відповідь

Центральна Україна	Галичина, Волинь	Буковина	Закарпаття	Крим, Південна Україна
4, 5, 11	1, 9	3, 10	6, 8, 12	2, 7

8. Заповніть порівняльну таблицю «Становище українців у Литві та Польщі в XIV–XVI ст.».

Характеристика	Литва	Польща
Економічний розвиток		
Політичні зміни		
Становище православної церкви		
Розвиток культури		
Висновки		

9. Заповніть таблицю «Розподіл українських земель між іноземними державами».

Прогнозоване заповнення таблиці

Велике князівство Литовське	Волинь (1340); Київщина, Чернігово-Сіверщина (1355); східне Поділля, Переяславщина (1362)
Московська держава	Чернігово-Сіверщина (1500–1523)
Польське королівство	Галичина (1340), Західне Поділля (1434)
Угорське королівство	Закарпаття (XI–XIII ст.)
Молдовське князівство	Буковина (середина XIV ст.)

10. Заповніть таблицю «Економічний розвиток України в XIV–XVI ст.».

Прогнозоване заповнення таблиці

Сільське господарство	Землеробство	Тваринництво	
	Зернове. Городництво. Садівництво	Рогата худоба	Свинарство
Ремесло	(200 різновидів)		
Промисли	Мисливство. Рибальство. Бджільництво		
Торгівля	Внутрішня		Зовнішня
	Торг. Ярмарок. Базар		

IV. Домашнє завдання

Повторити матеріал теми за підручником (Свідерський Ю. Ю., Ладиченко Т. В., Романишин Н. Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. — К.: Грамота, 2007. — §§ 20–25); підготуватися до тематичного оцінювання.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIV–XVI СТ.»

Клас

Дата

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями матеріалу теми; повторити основні положення теми; розвивати вміння аналізувати, давати письмові відповіді на запитання, самостійно працювати.

Тип уроку: урок контролю та перевірки знань.

Обладнання: картки з завданнями двох варіантів; питання тестів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів стосовно правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Учні отримують картки із завданнями двох варіантів.

Варіант I

1. Заповніть пропуски в таблиці.

Захоплення українських земель іноземними державами	
Велике князівство Литовське	
	Буковина
Польське королівство	
	Закарпаття (XI–XIII ст.)

- Дайте визначення понять: магнати, ясир, фільварок.
- Охарактеризуйте становище українців у складі Польського королівства.
- Назвіть рік, місце, причини, наслідки, сторони, що уклали Кревську унію.
- Складіть тези виступу на тему «Завоювання Московською державою Чернігово-Сіверських земель».
- Позначте одним реченням, чим уславились названі особи: Швайпольт Фіоль, Костянтин Острозький, Свидригайло, Федір Кюріатович,

Варіант II

1. Заповніть пропуски в таблиці.

Захоплення українських земель іноземними державами	
Молдовське князівство	
Московська держава	
	Галичина (1340), Західне Поділля (1434)
Угорське королівство	

- Дайте визначення понять: шляхта, дворище, Магдебурське право.
- Охарактеризуйте становище українців у складі Великого князівства Литовського.
- Назвіть рік, місце, учасників, причини та наслідки Грюнвальдської битви.

5. Складіть тези виступу на тему «Утворення Кримського ханату. Походи кримських ханів на українські землі та їхні наслідки».
6. Позначте одним реченням, чим уславились названі особи: Вітовт, Юрій Дрогобич, Хаджі-Гірей, Володимир Олелькович.

Тестування

1. Литовська держава утворилася:
 - а) у XII ст.;
 - б) XIII ст.;
 - в) XIV ст.
2. У битві на річці Сині Води перемогу здобув князь:
 - а) Гедимін;
 - б) Вітовт;
 - в) Ольгерд.
3. Битва на річці Сині Води відбулася:
 - а) 1349 р.;
 - б) 1362 р.;
 - в) 1380 р.
4. Кревську унію підписали:
 - а) Литва та Польща;
 - б) Литва та Московське князівство;
 - в) Польща та Угорщина.
5. За Кревською унією Литва та Польща:
 - а) уклали мир після тривалої війни;
 - б) об'єднувалися у складі однієї держави;
 - в) домовлялися про поширення православ'я.
6. Кревська унія була підписана:
 - а) 1363 р.;
 - б) 1380 р.;
 - в) 1385 р.
7. Грюнвальдська битва сталася між:
 - а) Литвою та Польщею;
 - б) Тевтонським орденом і монголо-татарами;
 - в) Тевтонським орденом і литовсько-польськими військами.
8. Грюнвальдська битва відбулася:
 - а) 1380 р.;
 - б) 1385 р.;
 - в) 1410 р.
9. Городельська унія 1413 р. передбачала:
 - а) заборону православ'я;
 - б) призначення на вищі посади в Литві лише католиків;
 - в) рівноправ'я православ'я та католицизму в Литві.
10. Битва під Вількомиром відбулася між:
 - а) між Сигізмундом і Свидригайлом;
 - б) Вітовтом і Свидригайлом;
 - в) Сигізмундом і Тевтонським орденом.
11. Князі Олельковичі правили в:
 - а) Києві;
 - б) Чернігові;
 - в) Львові.
12. Кримське ханство стало васалом:
 - а) Молдовії;
 - б) Литви;
 - в) Османської імперії.

Відповіді: 1 б; 2 в; 3 б; 4 а; 5 б; 6 в; 7 в; 8 в; 9 б; 10 а; 11 а; 12 в.

УДК 37.016
ББК 74.266.3
К12

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Автори:

Н. А. Кагітіна, вчитель історії ЗОШ № 34 м. Чернігова;
О. П. Мокрогуз, завідуючий відділом суспільно-гуманітарних дисциплін
Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Кагітіна Н. А.
К12 Історія України. 7 клас / Н. А. Кагітіна, О. П. Мокрогуз. —
Х. : Вид. група «Основа», 2009. — 72 с. — (Серія «Мій
конспект»).

ISBN 978-611-00-0187-8.

Видання «Мій конспект» — це нова серія посібників, які став-
лять на меті надати допомогу вчителю при підготовці до уроку.
Автори пропонують базову основу, використовуючи яку кожен
вчитель може створити свій власний конспект уроку.

Посібник розрахований на вчителів, методистів і студентів
вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 37.016
ББК 74.266.7

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

КАГІТІНА Наталія Анатоліївна
МОКРОГУЗ Олександр Петрович
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. 7 КЛАС

Головний редактор *Н. І. Харківська*
Редактор *О. О. Івакін*
Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 14.05.2008. Формат 60×90/8.
Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Ньютон.
Ум. друк. арк. 9,0. Замовлення № 9-05/18-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

© Кагітіна Н. А., Мокрогуз О. П., 2009
© ТОВ «Видавнича група «Основа»»,
2009

ISBN 978-611-00-0187-8